

Europas osynliga händer

En rapport om två skattefinansierade bankers roll i arbetet för en hållbar utveckling

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

~ ~ ~

0. INTRODUKTION

I. BANKER OCH ETT HÅLLBART SAMHÄLLE

I.1 Bakgrundsinformation

I.2 Banker ur ett miljö och utvecklingsperspektiv

II. EUROPEISKA BANKEN FÖR ÅTERUPPBYGGNAD OCH UTVECKLING (EBRD)

II.1 Fakta

Syfte och historia

Verksamhet

Organisation

Sverige i EBRD

II.2 EBRD ur ett miljö och utvecklingsperspektiv

Hållbart syfte?

Hållbar verksamhet?

Hållbar organisation?

III. EUROPEISKA INVESTERINGSBANKEN (EIB)

III.1 Fakta

Syfte och historia

Verksamhet

Organisation

Sverige i EIB

EIF och NIB

III.2 EIB ur ett miljö och utvecklingsperspektiv

Hållbart syfte?

Hållbar verksamhet?

Hållbar organisation?

IV. AVSLUTANDE DISKUSSION & KRAV

IV.1 EBRD, EIB och ett hållbart samhälle

IV.2 MJV:s Krav

Krav på EIB & EBRD

Krav på Regeringen

LITTERATURFÖRTECKNING

0. Introduktion

"Människan står inför ett vägval i historien. Vi står inför möjligheten av en bestående ojämlikhet mellan och inom nationer, ökad fattigdom, hunger, ohälsa och analfabetism och fortsatt förstöring av de ekosystem som vi är beroende av för vår välfärd. En integrering av miljö- och utvecklingsfrågor och ett större engagemang i dessa frågor kommer emellertid att leda till att människornas basbehov tillgodoses, till en förbättrad levnadsstandard för alla, bättre skydd av och hushållning med ekosystemen och en tryggare, lyckligare framtid. Ingen nation kan uppnå detta på egen hand, men tillsammans kan vi det, i ett globalt samarbete syftande till en hållbar utveckling."

Kapitel 1.1, Agenda 21, FN:s konferens om miljö- och utveckling, Rio de Janeiro, juni 1992

"Vi noterar att ett antal positiva resultat har uppnåtts, men vi är djupt oroade eftersom den övergripande trenden för hållbar utveckling är sämre idag än den var 1992."

Punkt 4, Earth Summit II, New York, juni 1997

Mellan dessa två citat är det fem år. Fem år fulla av diskussioner och insatser på miljöområdet. Tyvärr är det uppenbart att vi fortfarande fortsätter i en riktning som vi måste vika av från. Trots denna insikt hos världens politiska ledare tycks steget från ord till handling fortfarande vara långt då det gäller de nödvändiga förändringarna av samhällets struktur..

Naturligtvis går det inte att söka lösningen på hur vi skall bryta vår nuvarande utvecklingstrend inom enstaka områden. Det politiska systemet, massmedia, utbildningen och den växande ägandekonzentration i näringslivet är bara några områden som noggrant bör analyseras för att finna möjliga vägar mot ett hållbart och rättvist samhälle.

Oavsett område kommer alla steg mot ett hållbart samhälle kommer förr eller senare att stå inför ett behov av finansiering. Vilka projekt som får ekonomiskt stöd och av vem är därför ytterligare ett område att studera. Och särskilt intressanta är de institutioner som finansierar infrastrukturella satsningar eftersom dessa skapar den ram som vi har att arbeta inom.

Det är inte svårt att förstå att ett hållbart samhälle inte kan skapas om infrastrukturen är ohållbar. Miljöarbetet kommer, utan hållbar infrastruktur, att "fastna i komposten". Dvs miljöengagerade människor kommer kämpa för att dra sitt strå till stacken, men ständigt inom ett samhälle där elektriciteten, värmen, transporterna och maten man behöver, bidrar till att skapa de problem som man som individ försöker lösa.

Rapporten behandlar två av Europas dominerande banker och deras roll i arbetet för ett hållbart samhälle. De två bankerna är EIB (Europeiska investeringsbanken) och EBRD (Europeiska investerings- och utvecklingsbanken). De är båda stora multilaterala banker som finansieras av oss skattebetalare och har politiska mål som skall motsvara folkviljan.

Disposition

Rapporten är uppdelad i fyra avsnitt. Rapporten inleds med en övergripande diskussion om banker och deras förhållande till arbetet för en hållbar utveckling.

I de två följande avsnitten behandlas först EBRD sedan EIB. För varje bank ges först en bakgrund där syftet, verksamheten och organisationen redovisas. Efter detta analyseras bankerna ur ett miljö- och utvecklingsperspektiv.

Rapporten avslutas med en sammanfattning och Miljöförbundet Jordens vänner (MJV) syn på bankernas fortsatta verksamhet och krav på Sveriges regering.

++++
Alla priser/kostnader i rapporten är angivna i ecu där ej annat anges. 1 ECU= 8,33 SEK

I. BANKER OCH ETT HÅLLBART SAMHÄLLE

Avsnittet beskriver översiktligt relationen mellan bankerna och miljö- och utvecklingsproblemen. Texten innehåller många förenklingar, både då det gäller de finansiella resonemangen och förhållandet till en hållbar utveckling. För en mer heltäckande bild av området hänvisas till relevant litteratur på området.¹

I.1 Bakgrundsinformation, banker

Världens länder har konstaterat att samhället måste förändras för att bli kunna bli hållbart. Hur mycket och vilken strategi som skall användas diskuteras intensivt. Oavsett strategi kommer dock finansiella institutioner att spela en central roll. Så länge vi har ett samhälle där affärstransaktioner sker med hjälp av pengar kommer det att finnas finansiella institutioner och därmed banker. Att förstå bankernas historia och principiella roll är därför nödvändigt om vi på allvar skall förändra vårt samhälle annat än marginellt.

Verksamhet

För att förstå bankernas möjligheter och problem att bidra till ett hållbart samhälle är det viktigt att gå bortom deras dagliga verksamhet och även studera deras principiella roll i vårt samhälle. Med en sådan kunskap är det lättare att se vilka begränsningar och möjligheter dagens banker har.

Även om dagens banker är enormt komplexa är deras grundläggande funktion relativt enkel att förstå. Genom en enkel figur kan bankens principiella roll beskrivas. I denna framgår bankens roll som en brygga mellan "säljare" och "köpare".

Säljaren (s), som kan vara ett företag som sålt varor, en bonde som sålt sin skörd, eller en privatperson som sålt sin arbetskraft har fått ett överskott som inte behövs för tillfället. Istället för att låta pengarna ligga sätter personen in pengarna på banken. Banken ger säljaren någon form av återbäring (c). Vanligt är ränta, men även andra återbäringsformer är möjliga. Detta är betalningen banken ger för att få ha hand om pengarna.

Nästa steg involverar köparen (k), som kan vara ett företag i behov av ny utrustning, en bonde som behöver utsäde, eller en privatperson som vill köpa något. Denne köpare har inte tillräckligt med pengar och går därför till banken och ber att få låna pengar (b). Om banken bedömer att köparen har möjlighet att betala tillbaka lånet plus de avgifter banken vill ha (d) accepterar de att låna ut pengar. Ofta kräver banken någon form av garanti för att låna ut pengar. Om man kan lämna väldigt bra garantier (hög kreditvärdighet) blir räntan lägre. Bonden i exemplet ovan kan t.ex. använda sin gård som säkerhet. Om bonden sedan inte kan betala tillbaka lånet får banken överta gården.

Banken har, om allt fungerar, nu bidragit till en situation där ett överskott på kapital i en del av samhället kunde användas i en annan del av samhället där det rådde ett underskott. På detta sätt fungerar alla banker. Sedan ser bankerna olika ut beroende på vilka säljare och köpare som man

¹ För en djupare analys hänvisas till: Blomquist, Hans C.: Lundahl, Mats: Ekonomisk utveckling, SNS förlag (1992)
Mander, Jerry och Goldsmith, Edward: The Case Against the Global Economy, Sierra club books (1996)
Nycander, Gunnel: Handel för en hållbar utveckling, Naturskyddsföreningen rapport 0388 (1996)
Pihl, Håkan: Miljöekonomi för en hållbar utveckling, Förlagshus Öster om Leden (1992)
Söderbaum, Peter: Ekologisk ekonomi Miljö och utveckling i ny belysning, Studentlitteratur (1993)
Eklöf, Gunnar: Världsbanken och miljön, Naturskyddsföreningen Förlag (1993)

fokuserar sin verksamhet på. Att fördela pengar från platser med överskott till platser med underskott är dock alltid den grundläggande principen bakom verksamheten.

figur 1

EIB och EBRD

Jämför vi EBRD och EIB med den tänkta banken ovan upptäcker vi att de har en rad specifika egenskaper. Egenskaper som både skapar möjligheter och ytterligare problem jämfört med andra banker.

"Säljaren" i de två aktuella bankerna består av skattebetalare (dvs vi vanliga medborgare) som via staten betalar in pengar till respektive bank. Vi får sedan ingen avkastning i form av ränta på våra pengar. Istället förutsätts den verksamhet som banken lånar ut pengar till resultera i positiva resultat som vi behöver (c i figur 2).

Ägandet av banken är också ovanligt. I teorin är banken en passiv institution som har hand om transaktionerna mellan säljare och köpare, men i verkligheten är det alltid någon som äger banken och vill tjäna på verksamheten. Ägaren kan också besluta om vilken typ av verksamhet som banken skall inrikta sig på. EBRD och EIB ägs av oss skattebetalare genom våra regeringar.

Då det gäller "köparna" är dessa också speciella eftersom de endast får låna pengar till vissa specifika projekt. Det lån som banken ger till köparen är inte till primärt för att ge en stor vinst, utan för att "säljarna", vi, skall få vissa politiskt beslutade tjänster.

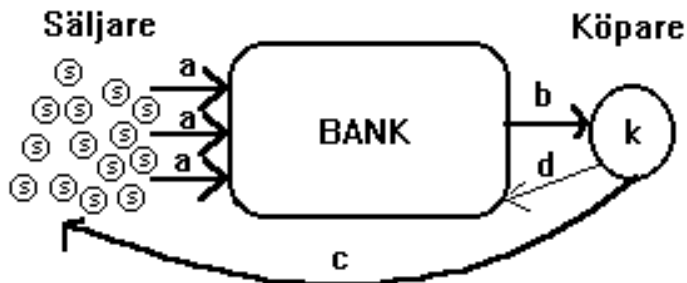
För att kunna låna ut mer pengar än vad vi som skattebetalare betalat in lånar banken upp pengar på den internationella valutamarknaden. Detta kan banken göra eftersom vi som skattebetalare också ställer upp med garantier för banken. Dvs om banken skulle få problem att betala tillbaka dessa lån är vi skyldiga att betala in pengar till banken.

Genom att så många skattebetalare, genom sina regeringar, ställer upp med säkerhet för bankerna får banken låna pengar på den internationella penningmarknaden på mycket goda villkor. De köpare som får låna av banken särbehandlas därmed eftersom de genom andra finansiella institutioner skulle få betala högre pris.

Anledningen till att bankerna skapades var för att de önskvärda tjänsterna (c), t.ex. motorvägar och järnvägar, inte tillhandahölls av andra finansiella institutioner i samhället, eller på annat sätt. Verksamhet grundar sig därmed på antagandet att vi skattebetalare vill ha vissa tjänster som inte kan skapas spontant genom att privata aktörer agerar på marknaden. Istället måste stora finansiella institutioner skapa en situation där vissa köpare får tillfälle att fördelaktigt investera inom särskilda områden. Dessa områden kan vara vad som helst, från nya kärnkraftverk och vägar till hållbar

energiproduktion och modern kollektivtrafik beroende på vad skattebetalarna, eller vad de som beslutar i deras ställe, vill ha.

Genom att bankerna inte har som främsta mål att generera så hög vinst som möjligt behöver de inte investera i de projekt som ger bäst avkastning.

figur 2

I.2 Bankerna och en hållbar utveckling

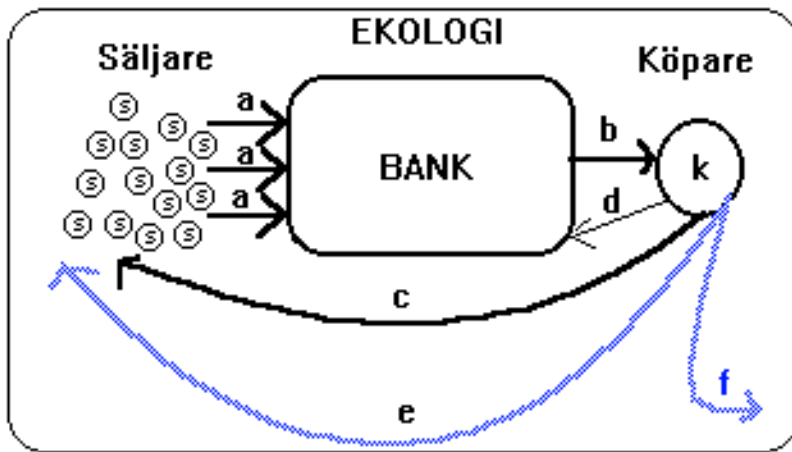
Insikten om att miljöproblemen fortsätter att bli värre har inneburit att uppmärksamheten även riktats mot sektorer som från början var utanför diskussionen om en hållbar utveckling. I bankernas fall har det framför allt inneburit att man kommit att studera de oönskade konsekvenserna investeringarna får (pil e och f i figur 3). Detta kan vara buller, radioaktivt avfall, växthuseffekt eller svält. Många gånger har också tjänsten (c) ifrågasatts som varande en relik från en svunnen tid som inte längre önskas av skattebetalarna.

Två olika utgångspunkter kan urskiljas i diskussionen. Båda söker sätt att hantera det faktum att bankens verksamhet bidrar till skada (e och f). Den första kan kallas för en reduktionistisk utgångspunkt och försöker hitta sätt att prissätta skadorna på. Genom att göra detta hoppas man integrera problemet i det ekonomiska systemet och på detta sätt lösa det. Den andra, ett holistiskt präglad synsätt², ser om bankens verksamhet är förenlig med ett fortsatt fungerande ekologiskt system.

Synsätten representerar två ytterligheter, som sällan ses i sin renodlade form i verkligheten. De två utgångspunkterna har två olika utgångspunkter där det reduktionistiska synsättet utgår från att vi som individer värderar olika saker -inklusive miljön- olika mycket och med hjälp av våra pengar kan välja den situation vi vill ha. Det holistiskt präglade synsättet utgår från att fundamentet för alla mänskliga aktiviteter utgörs av miljön med dess naturresurser och ekologiska tjänster. "Det mänskliga samhället och dess ekonomiska system utgör där en del av olika inbördes beroende system och är i konsekvens därmed fullständigt beroende av de ekologiska systemen."³

² Ett uttryck hämtat från SOU:1997:7: Förbättrad miljöinformation, sid 15

³ SOU:1997:7: Förbättrad miljöinformation, sid 15

Det reduktionistiska synsättet stöter på flera intressanta problem. Vad händer om de personer som drabbas av oönskade konsekvenser (e) inte vet vad som orsakar dem? De kanske blir allergiska på grund av kemikalier i sin omgivning, men kan inte bevisa exakt vilken och kan därför inte bli kompenserade av den som har orsakat skadan, t.ex. en golvtillverkare. Ännu svårare blir det för ekonomen att hantera de som drabbas i tredje hand, men som inte går att kompensera på ett enkelt sätt. Detta kan vara fattiga människor i andra länder, framtida generationer, eller djur.

Den förmodligen allvarligaste problemet med det reduktionistiska synsättet rör dock frågan om vad som kan och bör prissättas. Vi har under en längre tid haft en kommersialisering av livet där tendensen varit att allt mer kan och bör prissättas. I ett vidare kulturellt perspektiv kan detta ses som mycket tveksamt, inte minst då detta kombineras med en skev inkomstfördelning.

Ett holistiskt präglat synsätt kan lösa detta genom att föreslå att det reduktionistiska systemet begränsas genom att regler sätts upp. Alla tillverkare kan t.ex. tvingas att bevisa att en vara är ofarlig innan de får sälja den, eller så kan ämnen som är långlivade i naturen förbjudas eftersom de långsiktiga konsekvenserna är okända. Snart dyker dock flera problem upp: Vad skall anses som ofarligt och vad är farligt? Nu får det reduktionistiska synsättet en ny möjlighet genom att föreslå att detta bedöms med hjälp av marknaden, man snart inser vi att detta åter igen stöter på problem med vad som skall prissättas och hur skev inkomstfördelning skall hanteras. Cirkeln är därmed sluten.

Båda synsätten tycks ha fördelar som vi intuitivt kan förstå. Det holistiska ger oss ramar för verksamheten och det reduktionistiska ger oss ett verktyg för att kunna prioritera. Ingen tycks dock kunna ge oss ett svar på hur vi skall ordna samhället. Ett vanligt sätt att försöka lösa problemet mellan ekonomi- och expertväldet är via demokratiska mekanismer. Där ges varje individ möjlighet att engagera sig i samhällsutvecklingen enligt principen "en människa en röst" och får en möjlighet att jämföra olika "experts" åsikter om hur mycket jorden tål.

Då banksektorn nu hamnar i miljö- och utvecklingsdiskussionen är det med en lång historia där bankerna skapat en kultur och organisation utifrån den verklighet de upplevt. I denna verklighet har sällan ekologisk hänsyn eller ansvar för framtida generationer varit prioriterade frågor. Bankerna kommer därför självklart att genomgå en identitetskris och som alla institutioner försvara de sätt som de tidigare arbetat på som det mest "rationella".

Ett konventionellt bankperspektiv

De två bankerna vi skall studera är ovanliga eftersom de är politiska konstruktioner som, i alla fall i teorin, på demokratisk väg snabbt skulle kunna förändras. Deras verksamhet är dock fortfarande uppbyggd på samma sätt som en kommersiell bank vilken traditionellt har utgått från ett nära nog

renodlat reduktionistiskt perspektiv för sin verksamhet. Innan vi går vidare för att studera EBRD och EIB kan det därför vara fruktbart att studera hur konventionella banker har integrerat miljö och utvecklingsfrågor i sin verksamhet.

Bankerna, särskilt de privata, har länge sätt sig som just ur de teoretiska perspektiv som beskrivits ovan. Många gånger har dock korsägande och olika kampanjer visat en sida där bankerna inte spelat en passiv roll. På senare tid har också en liknande splittring uppstått inom bankvärlden som vi har sett inom andra näringsgrenar. Några aktörer har brutit sig ur och börjat diskutera bankernas roll utifrån perspektivet att även bankerna bör se hur långt de kan bidra och vad som behövs förändras i samhället för att bankerna skall kunna bidra till en hållbar utveckling.

Ett bra exempel på denna senare typ av aktör är Sven M. Hansen, vice VD för "Union Bank of Switzerland" (UBS), som diskuterar bankernas roll i boken *Climate Change and the Financial Sector*. Han ser personligen klimatförändringen, tillsammans med befolkningsökningen och det ohållbara resursuttaget, som mycket allvarliga problem. Ur bankens perspektiv är det dock endast deras kunder som är den enda länken mellan banken och miljöproblemen.⁴ Detta innebär att banken måste väga in hot som rör deras kunder. I UBS fall gäller det kunder som finns i bl.a. Holland. Om det är möjligt att skydda dessa företag, genom att flytta dem eller på annat sätt göra dem okänsliga för väderförändringar, försvinner bankens motiv för att bry sig om klimatförändringar.

Även svenska erfarenheter visar på små incitament för bankerna då det gäller att ta miljöhänsyn utifrån finansiella risker. I en SOU från Miljödepartementet utredes "förutsättningarna för ett system för sammanställning och analys av miljöinformation om företag mot bakgrund av finansiella aktörers växande behov av att bedöma och jämföra företag ur miljösynvinkel".⁵ I denna utredning konstaterade man att "av de kreditförluster på 238 miljarder kronor, som det svenska kreditväsendet drabbades av under 1990-talets första hälft, kan enligt vad utredningen inhämtat från olika håll knappast mer än någon tiondels promille vara förorsakade av obeaktade miljöfaktorers inverkan på resultatutvecklingen".⁶

Ytterligare ett problem tas upp av Hilary Thompson från National Westminster Bank. Hon pekar på att banker arbetar med korta tidsperspektiv.⁷ Detta gör naturligtvis att det är svårt för banken att engagera sig i de flesta av dagens allvarliga miljö- och utvecklingsproblem. Särskilt de problem som är associerade med infrastrukturella byggen blir svåra att överblicka.

Hansen från UBS tar upp ytterligare en möjlighet för banken att ta hänsyn till miljöproblem, "mjuka" risker ("soft" risks).⁸ Dessa risker är de som banken tar genom att göra sig impopulär genom sin verksamhet. Privatpersoner och företag vill då inte stödja/associeras med denna bank och banken förlorar kunder. Möjligheten att påverka banken på detta sätt minskar dock om bankens stora kunder är de företag som skapar de problem som allmänheten anser vara viktiga att åtgärda.

Den grundläggande konflikten tycks vara att bankerna styrs av ett kortsiktigt avkastningskrav som inte tar hänsyn till strukturella problem. Enda möjligheten inom det ekonomiska systemet blir då att kunderna flyttar sina pengar, men om pengarna är väldigt ojämnt fördelat kommer stora grupper aldrig att kunna göra sin röst hörda på marknaden och därmed förhindras från att påverka bankerna. Om dessutom problemen är av strukturell natur krävs övergripande politiska beslut eftersom marknaden endast kommer att genomföra marginella förbättringar utifrån rådande premisser.

⁴ Hansen, Sven M: A banker's perspective ur "*Climate Change and the Finance Sector*" (ed. Legget, Jeremy) sid 93

⁵ SOU:1997:7: Förbättrad miljöinformation, sid 1

⁶ SOU:1997:7: Förbättrad miljöinformation, sid 8

⁷ Thompson, Hilary: A banker's perspective II ur "*Climate Change and the Finance Sector*" (ed. Legget, Jeremy) sid 104

⁸ Hansen, Sven M: A banker's perspective I ur "*Climate Change and the Finance Sector*" (ed. Legget, Jeremy) sid 97

I boken *Financing Change* som utgivits av World Business Council for Sustainable Development listas följande sju problem för den finansiella marknaden:⁹

- 1 • Hållbar utveckling kräver investeringar med lång avkastningstid, men marknaden kräver kort avkastningstid.
- 2 • Företag som vill minska sin miljöpåverkan minskar ofta de nuvarande vinsterna för att vinna på sikt. Den finansiella marknaden föredrar företag som visar höga vinster nu framför företag med framtida potential.
- 3 • Vid låga priser på naturresurser och möjligheter för företag att slippa betala sina verkliga miljökostnader minskar möjligheten till vinst för de företag som minskar sin miljöpåverkan.
 - En hållbar utveckling kräver stora investeringar i utvecklingsländer. Finansmarknaden sätter en hög riskpremie på investeringar i dessa länder.
 - Höga skatter på arbete leder till effektiviseringar inom detta område, vilket i sin tur leder till arbetslöshet. Låga skatter på naturresurser gör resurseffektiviseringar mindre intressanta
- Bokföringssystemen ger inte rätt signaler då det gäller hot och möjligheter inom miljöområdet. Finansmarknaden tvingas därmed ta beslut baserat på felaktig information.
 - Hållbar utveckling handlar om framtiden. Finansmarknaden diskonterar (minskar värdet av) framtiden rutinmässigt och kraftigt.

Att den finansiella sektorn börjar erkänna att det finns problem är uppmuntrande. Tyvärr tycks denna insikt försvinna då förslag om regleringar kommer på tal. Samma aktörer brukar i dessa sammanhang avfärda alla försök att minska de skadliga konsekvenserna av verksamheten. Orsaken de anger brukar vara att marknaden ses som den enda mekanism som kan lösa problemen.

Bankernas situation

På grund av sin struktur tycks bankerna få vissa problem då det gäller arbetet för en hållbar utveckling. Två viktiga problem är dock inte aktuella för de två bankerna, EIB och EBRD, vi skall studera. För det första är deras uttryckliga syfte att bidra till att långsiktiga och nödvändiga investeringar blir av. Därmed bör man i stor utsträckning ha löst problemen med kortsiktighet. För det andra är det skattefinansierade banker som skall representera folket och som därför inte till enbart styrs av viljan till så hög avkastning som möjligt.

⁹ Schmidheiny, Zorraquin: "Financing Change", sid 8

EBRD

II.1 FAKTA, EBRD

EBRD:s SYFTE OCH HISTORIA

Europeiska banken för återuppbyggnad och utveckling (EBRD) är en relativt ny bank. Banken skapades 1991 som en del av västvärldens svar på händelserna 1989 i Central- och Östeuropa. Formellt bildades banken för att, enligt artikel 1, "stödja omvandlingen till en marknadsorienterad ekonomi och för att främja privata initiativ i Central- och Östeuropas länder".

Villkoret för finansiellt stöd är att mottagarländerna erkänner sig till flerpartidemokrati, pluralism och marknadsekonomi.¹⁰ Medlemmarna är idag 58 länder, EG och EIB. Banken lyfter gärna själva fram att de är den första internationella finansinstitution som i sina grundstadgar inkluderar målet att "i all verksamhet främja miljömässigt sund och hållbar utveckling" (Artikel 2.1vii).

Verksamheten var kontroversiell från starten. Många ifrågasatte varför det skulle skapas ytterligare ett stort internationellt finansieringsorgan, särskilt som Världsbanken redan var verksam inom samma område.¹¹ De första åren präglades dessutom av skandaler kring bankens vidlyftiga utgifter vid uppförandet av bankens huvudkontor i London. Dessutom diskuterades bankledningens extavaganta utsvävningar under den dåvarande ordföranden Jacques Attali.

Efter omfattande kritik i pressen och bland medlemsländerna omorganiserades banken 1993. Jacques Attali avgick och ersattes av Jacques de Larosiere, som tidigare var ansvarig för IMF (International Monetary Fund) och Frankrikes riksbank. Larosiere är fortfarande bankens ordförande, men skall avgå under våren 1998. Vem som skall ersätta honom är i skrivande stund fortfarande osäkert.

EBRD:s VERKSAMHET

Banken hjälper sina 26 mottagarländer (se nedan) att genomföra strukturella och sektoriella reformer. I detta ingår att stödja avmonopolisering, decentralisering och privatisering. Allt med hänsyn taget till de specifika förutsättningar som länderna har i sin omvandlingsprocess.

I sin roll som katalysator i förändringsprocessen uppmuntrar banken samfinansiering och utländsk direktinvestering från både den privata och den offentliga sektorn. Den hjälper till att mobilisera inhemskt kapital och tillhandahåller tekniskt samarbete inom relevanta områden. Banken arbetar i nära samarbete med internationella finansinstitutioner och andra internationella och nationella institutioner.¹²

För att kunna möta behov från olika regioner och kunna inkludera investeringar från tredje part använder EBRD sig av ett flertal finansieringsformer, t.ex. lån, riskkapitalinvesteringar och garantier.

Varje investering skall uppfylla tre krav:¹³

- Sund bankprincip -Det är en bank inte ett biståndsorgan.
- Omvandlingseffekt -Varje finansiering skall hjälpa landet att närma sig en marknadsekonomi.

¹⁰ Review of 1996 operations, intro

¹¹ Med Världsbanken åsyftas här IBRD (International Bank for Reconstruction and Development) och IDA (International Development Association).

¹² EBRD, Review of 1996 operations sid 1

¹³ Intervju Erik Johnsson, 20 januari 1998

- Additionell - Ingen annan finansiär skall kunna göra det som banken gör.

Banken går som mest in med 30% av kapitalet i varje projekt. Minsta gräns som banken har för sin finansiering är 5 miljoner ECU. Banken samarbetar nära med Världsbanken. Till skillnad mot Världsbanken som är inriktad på strukturella reformer är EBRD projektinriktad.¹⁴

En majoritet av EBRD:s lån går till den privata sektorn och har därför inga statliga garantier tillskillnad från Världsbanken (IBRD/IDA). EBRD har dessutom möjligheten att ge lån med kommunala garantier (ex. St. Petersburg).¹⁵

De olika formerna för finansiering fördelades enligt:¹⁶

	1996 (%)	1996 (milj)	Kumulativt till dec 1996 (%) (milj)	
Privata lån	58%	1 635	50%	4 956
Statliga lån	21%	585	26%	2 610
Riskkapitalinvesteringar	19%	19	20%	1 994
Garantier och övrigt	3%	81	4%	401
Total	100	2 827	100	9 962

Banken har verksamhet i alla av sina 26 målgruppländer. Större delen går dock till fem länder¹⁷

	1996 (i%)	1996(milj ECU)	Kumulativt till dec 1996(%) Ktd(ECU)	
Ryssland	32%	918	25%	2 495
Rumänien	9%	252	8%	831
Polen	8%	234	9%	934
Kroatien	6%	157	3%	339
Ungern	5%	133	11%	1 072
Övriga länder	26%	746	37	3581
Regionalt	14%	387	7%	710
Totalt	100%	2 827	100%	9 962

Finansiering per sektor:¹⁸

	1996 (%)	1996 (milj ECU)	Kumulativt till dec 1996 (%) Ktd (ECU)	
Finans, företag	32%	906	33%	3 295
Transport	17%	486	18%	1 836
Energi/kraftprod.	16%	447	13%	1 295
Industri/Tillverkning	16%	447	13%	1 284
Övriga	19%	541	23%	2 252
Total	100%	2 827	100%	9 962

¹⁴ Intervju Erik Johnsson, 20 januari 1998, I EBRD Annual report 1996, Policy developments, s 6, nämns även att banken skall stödja en miljömässigt sund utveckling och sprida riskerna i sitt ägande.

¹⁵ Fax från Erik Johnsson, 17 mars.

¹⁶ EBRD, Review of 1996 operation, sid 20

¹⁷ EBRD, Review of 1996 operation, sid 19

¹⁸ EBRD, Review of 1996 operation, sid 20

Nära 50% av bankens resurser 1996 kanaliseras till transportområdet, energi/kraftproduktion och industri/tillverkning. Alla är sektorer av direkt betydelse för huruvida en hållbar utveckling skall kunna uppnås. Verksamheten i Ryssland, Polen och det baltiska staterna, >40% av bankens finansiering, är dessutom så geografiskt nära Sverige att de på olika sätt direkt påverkar vår situation.

EBRD:s miljöarbete

EBRD:s miljöarbete sker framför allt genom att man deltar med ekonomisk expertkunskap vid utformandet av internationella konventioner (ex. Helcom och Baltic 21). Även om banken finansierar projekt som fokuserar på att lösa enskilda miljöproblem är man noga med att påpeka att alla projekt har en miljöaspekt och att det är de projekt som inte räknas som miljöprojekt som har de största miljökonsekvenserna. Bankens vill också lyfta fram NSA (Nuclear Safety Account) som ett miljöprojekt. Projektet syftar till att göra kärnkraftsreaktorerna i verksamhetsländerna säkrare.¹⁹

EBRD:s STRUKTUR

Var och en av de idag 60 medlemmarna i EBRD tillsätter en "minister" i bankens råd (Board of Governors) som har makten över banken. Vanligtvis är denna "minister" finansministern i varje land, för Sverige sitter Erik Åsbrink. Förutom länder har också EG och EIB var sin plats, för EIB sitter dess president och styrelseordförande, Sir Brian Unwin och för EG sitter kommissionär Yves-Thibault de Silguy. Dessa delegerar makten till styrelsen.^{20 21}

Styrelsen (Board of Directors) består av 23 personer som väljs på tre år. De är ansvariga för inriktningen av bankens verksamhet, utarbeta policys, besluta om projekt och godkänna budgeten. Staffan Crona företräder Sverige, Island och Estland.²²

EBRD:s verksamhet handhas av ett bankväsen som är uppdelat i avdelningar (team) där bankens experter på den privata- och offentliga sektorn samarbetar. Landsavdelningar (country team) skall garantera ett konsekvent genomförande av bankens strategi för respektive land. Dessa landsgrupper stöds av områdesspecialister och operativa stödenheter.

Landsgrupperna:²³

1. Azerbajdzjan/ Kirgizistan/ Tadzjikistan/ Turkmenistan
2. Estland/ Lettland/ Litauen/ Vitryssland
3. Bulgarien/ Albanien/ Makedonien/ Slovenien
4. Tjeckien/ Slovakien
5. Ungern
6. Kazachstan/ Uzbekistan
7. Polen
8. Rumänien/ Moldavien/ Kroatien
9. Ryska federationen
10. Ukraina/ Armenien/ Georgien

¹⁹ Intervju Erik Johnsson, 20 januari 1998

²⁰ EIB Årsredovisning 1996, sid 59ff

²¹ Friends of the Earth (FoE), Dilworth, Andrew: The European Bank for Reconstruction and Development 1995, sid 11-13

²² Introduction to the EBRD, sid i

²³ FoE, Dilworth, Andrew: The European Bank for Reconstruction and Development 1995

Områdesspecialisterna:²⁴

Jordbruk
 Utbildning
 Energieffektiviseringsenhet
 Finansiell institution
 Kommunal infrastruktur
 Naturresurser
 Kärnsäkerhet
 Kraft/energi/anläggningar
 Privatisering
 Egendom/turism
 Telekommunikation
 Transport

Operativa stödenheterna:²⁵

Företagsutveckling
 Miljöbedömning (EAU)
 Samfinansiering
 Operationell administration
 Anskaffning och tekniskt hjälp

Övriga aktiviteter:²⁶

Nedanstående arbetar genom banken, men använder inte bankens fonder:
 Projektförberedande kommitté
 Kärnsäkerhetsredovisning (NSA)
 Omställningshanteringsprogram (TAM)

Låneprocessen

Eftersom banken använder sig av en lång rad av finansieringsformer varierar formen för låneprocessen. Den grova principskiss som presenteras nedan skall betraktas utifrån denna bakgrund.

1. Identifiering av behov. Detta sker både aktivt genom att banken utvärderar länder och passivt genom att banken mottar förslag på investeringar
2. Ett första godkännande (Concept clearance) görs av bankens ledning.
3. Låntagaren är sedan ansvarig för att banken får relevant information. Miljöbedömningsenheten, EAU, kan hjälpa låntagaren om denne behöver hjälp med miljöinformation. Under denna tid skall projektet prövas och miljökonsekvensbeskrivningar genomföras etc.
4. En slutlig utvärdering genomförs av bankens ledning (management). Denna ligger sedan till grund för styrelsens beslut.
5. Innan kontraktet undertecknas får EAU utkastet för att bedöma de stycken som berör miljöfrågan.
6. Undertecknande av kontraktet
7. Projektbevakning med rapporter som tar upp miljöaspekterna av projektet under hela dess livslängd. (vilken avdelning har hand om detta?)

EBRD:s miljöhänsyn

Två dokument är av särskilt intresse då det gäller EBRD:s miljöarbete:

- EBRD:s miljöpolicy²⁷
- EBRD:s miljöriktlinjer²⁸

Miljöpolicy

²⁴ FoE, Dilworth, Andrew: The European Bank for Reconstruction and Development 1995

²⁵ FoE, Dilworth, Andrew: The European Bank for Reconstruction and Development 1995

²⁶ FoE, Dilworth, Andrew: The European Bank for Reconstruction and Development 1995

²⁷ EBRD Environmental Policy, Revised September 1996

²⁸ EBRD Environmental Procedures

I sin miljöpolicy säger EBRD att de "anser att hållbar utveckling är en grundläggande aspekt av sunt affärstänkande och att målet ekonomisk tillväxt ofrånkomligen är relaterat till en god miljö. Banken anser också att hållbar utveckling bör vara bland det som prioriteras högst i bankens verksamheter. Banken kommer att försöka se till att dess policy och affärsaktiviteter stödjer en hållbar utveckling, möter dagens behov utan att inskränka framtida generationers möjligheter."²⁹

Miljöriktlinjer

För att kunna handha miljöfrågorna antog banken miljöriktlinjer (Environmental Procedures) i januari 1992, vilka uppdaterades 1996. Miljöriktlinjerna är en del av bankens miljöpolicy. De har antagits för att vägleda bankens personal i sitt arbete så att varje projekt skall vara miljöanpassat. Alla projekt skall hålla den standard som föreskrivs av EU:s regelverk och om någon fråga faller utanför skall Världsbankens regler tillämpas. Riktlinjerna har två grundläggande mål.

1. Miljökonsekvenserna av bankens verksamhet skall inkluderas tidigt i bankens planerings- och beslutsprocess. De skall också på ett korrekt sätt reflekteras i förberedandet, godkännandet och implementeringen. Detta betyder att åtgärder skall vidtas för att försäkra att miljö-, hälso- och säkerhetskonsekvenser som är en resultat av bankens verksamhet värderas tillsammans med de ekonomiska vinsterna.

2. Banken skall identifiera sätt som kan förbättra investeringarna genom att vidta åtgärder som syftar till miljövinster eller förbättringar.

SVERIGE I EBRD

Sverige var med då banken bildades och stödjer bankens grundläggande syfte. Som aktieägare i banken har vi en röst motsvarande vårt kapital, vilket är 228 miljoner ecu (2,28%).³⁰

I Sverige ansvarar Finansdepartementet för handläggningen av EBRD och instruerar den svenske styrelserepresentanten. Den svenske guvernören, Erik Åsbrink, informeras och rådfrågas om viktigare beslut i styrelsen och svenskt agerande.³¹

Den svenska inriktningen i banken bestäms ytterst av den svenske guvernören, men i praktiken genom beredning med närmast berörda departement, främst Utrikesdepartementet, Miljödepartementet, Näringsdepartementet och Statsrådsberedningen.³²

Riksdagen blir informerad om bankens allmänna arbete genom årsrapporten. I "biståndsproppen" blir riksdagen informerad om svenskt samarbete med EBRD som finansieras med biståndsmedel. Allmänheten hänvisas till bankens sammanfattningsdokument (PSD) för information om bankens verksamhet. Dessa skall vanligtvis finnas tillgängliga minst 30 dagar innan styrelsen skall ta beslut i frågan. Dokumenten går att få tag på via Internet.³³

De frågor Sverige driver i EBRD är framför allt:³⁴

- Satsningar i närområdet, fokus på Östersjön
- Miljö och energiinvesteringar
- Utvecklandet av små och medelstora företag (SME:s)
- Öppenhetspolicy

²⁹ EBRD Environmental Policy, sid 1

³⁰ EBRD, Annual report 1995, sid 67

³¹ Fax från Erik Johnsson, 17 mars 1998

³² Fax från Erik Johnsson, 17 mars 1998

³³ Fax från Erik Johnsson, 17 mars 1998; Annual report 1996, sid 9; PSD (Project summary documents)

³⁴ Intervju Erik Johnsson, 20 januari 1998

- Miljöpolicy

De två sista har varit profilfrågor för Sverige i banken.

I.ii EBRD ur ett miljö och utvecklingsperspektiv

Detta avsnitt har samma struktur som bakgrundsinformationen och börjar med syftet för att sedan behandla verksamheten respektive strukturen.

EBRD:s SYFTE UR ETT MILJÖ- OCH UTVECKLINGSPERSPEKTIV

Då vi analyserar EBRD:s syfte ur ett miljö- och utvecklingsperspektiv är det frestande att endast fokusera på hur banken definierar och arbetar med Artikel 2.1 vii. Där skriver banken att de skall "stödja en miljömässigt sund och hållbar utveckling". För att verkligen se huruvida bankens syfte är förenligt med en hållbar utveckling måste dock bankens grundläggande syfte och hur detta kan tänkas befrukta och kollidera med tanken på en hållbar utveckling analyseras.

Bankens skriver i sin första artikel att bankens syfte är att "stödja omvandlingen till en marknadsorienterad ekonomi". Tyvärr operationaliseras inte detta syfte och det är därför svårt att se på vilket plan konflikterna befinner sig. Hur banken väljer att definiera det "marknadsorienterade" samhället och hur banken operationaliserar sin verksamhet kommer att vara avgörande för huruvida banken underordnar detta mål demokratiska hänsyn och villkor för en rättvis och hållbar utveckling.

Konflikten mellan en "marknadsorienterad ekonomi" med ett ensidigt fokus på tillväxt och ett hållbart samhälle är en konflikt av mer generell slag. Problemet delar EBRD med de flesta andra finansiella institutioner (t.ex. EIB) och regeringar.

Att skriva in målsättningar om hållbar utveckling utan att förklara vad det innebär och hur det skall prioriteras har, som vi kommer att se nedan, inneburit att banken bedrivit en verksamhet som inte ens med bästa vilja kan sägas vara i harmoni med målet att "stödja en miljömässigt sund och hållbar utveckling", även om vi kan hitta enskilda projekt som kan ses som steg i en "hållbar riktning". Det bör därför ses som en prioriterad uppgift för banken att tillsammans med intresserade parter i en demokratisk anda diskutera var målkonflikter kan uppstå och hur dessa kan lösas.

EBRD:s VERKSAMHET UR ETT MILJÖ- OCH UTVECKLINGSPERSPEKTIV

Vi konstaterade ovan att det är nödvändigt att operationalisera och diskutera bankens syfte för att se om detta på sikt är förenligt med en hållbar utveckling, men vi får fram till dess inte glömma bankens pågående verksamhet. En verksamhet som många gånger är oförenlig med ett hållbarhetsperspektiv.

Bankens verksamhet kan ifrågasättas inom en rad olika områden. Nedan kommer framför allt den del av bankens verksamhet som bidrar till växthuseffekten och fortsatt kärnkraftsdrift att diskuteras.

EBRD och växthuseffekten

Ett mycket tydligt exempel på bankens inkonsekvens då det gäller frågan om hållbar utveckling är dess stöd till den fossila industrin. En rapport från Institute for Policy Studies (IPS) visar att banken

från dess start 1991 till den 31:a december 1996 finansierat 450 projekt värda 11,5 miljarder dollar. Av dessa gick 10%, 1,2 miljarder dollar, till olje- och gasprojekt i fd. Östblocket.³⁵

Samma rapport har också beräknat att den sammanlagda mängden koldioxid som de EBRD finansierade projekten kommer att släppa ut under sin livstid är ca. 6,55 miljarder ton.³⁶ Detta kan jämföras med de svenska utsläppen från fossila bränslen som var ca. 53 miljoner ton under 1995, eller med de globala utsläppen samma år som var ca. 23 miljarder ton.³⁷ Rapporten har dessutom endast inkluderat projekt som syftar till utvinning eller förbränning av fossila bränslen. Trafikprojekt och tunga industrier som också bidrar till utsläpp av växthus gaser har inte inkluderats i beräkningarna.

Bankens "fossila investeringar" sker dessutom, i avlägsna regioner där miljöriskerna är stora, utan att se till att förebyggande åtgärder vidtas. Inte heller ansvarighetsfrågan brukar klargöras. Exempel på områden där banken involverar sig i är Östra Ryssland och Sackalin. Områden som är kända för kraftiga jordbävningar, stormar och hårda vintrar.³⁸

Förhållandet till de multinationella företagen är också en viktig aspekt. Rapporten konstaterar att EBRD har hjälpt några av de rikaste oljebolagen i världen (ex. Shell, Mitsubishi, Texaco, Amoco och Enron) att få tillgång till de enorma olje- och gasfälten i fd. Sovjetunionen.³⁹ Detta har skett utan att de nya exploateringarna kommer lokalbefolkningen till nytta. I många områden blir det allt dyrare och svårare att få tag på bränsle. Detta sker samtidigt som oljeexporten, främst till Västeuropa och Japan har ökat med över 50 procent, från 50-60 miljoner ton/år till 90 miljoner ton/år.⁴⁰

Avslutningsvis konstaterar rapporten att ursprungsbefolkningarna i de nya exploateringsområdena ofta får det svårt då deras områden förstörs i jakten på fossila bränslen.⁴¹

FALLBESKRIVNING: Olja i Komi

"Polarljus" och "Komiartctic" är två oljeutvecklingsprojekt som befinner sig i Komi, Ryssland. Båda dessa projekt är beroende av en pipeline i mycket dåligt skick. I början av 1994 började den läcka och i augusti 1994 brast ett dike som innehöll olja som läckt ut. Resultatet var att ungefär 270 000 ton råolja spreds över den arktiska tundran. Projekt som finansierats av EBRD bidrog med ungefär 25% av denna olja. Komi-olyckan resulterade i en läckage som var tre gånger större än Exxon Valdez olyckan och är därmed en av de största oljeolyckorna i historien.

De miljöbeskrivningar och verksamheter som EBRD genomfört vid sina projekt hade endast inkluderat projektområdet och därför exkluderat den pipeline som brast. Om EBRD hade inkluderat den pipeline oljan skulle transporteras i är det sannolikt att projektet aldrig skulle kunnat genomföras.

Banken vägrade också att lämna ut miljöbeskrivningarna och hävdade att de inte hade någon kontroll över kvalitén på den pipeline oljan skulle transporter genom eftersom den ryska ägaren, Komineft, enligt banken vägrade låta bankens personel inspektera rören.

Efter att ha blivit ombedda att hjälpa till kom EBRD och Världsbanken överens om att finansiera ett 140 miljoner dollars projekt för att rensa upp den utspilda oljan. Ytterligare läckor har under tiden uppstått på andra platser och de förvaringsdiken som skapas kommer alla att utsättas för vårflooder.

Banken tycks inte ha lärt sig av sina erfarenheter utan går vidare och finansierar verksamhet i Chernogorskoye. Enligt CIEL⁴² kan inte miljöansvarig personal på banken säga huruvida den aktuella miljöbeskrivningen kommer att inkludera en utvärdering av den pipeline som kommer att användas där eller inte.

³⁵ EBRD: Fueling Climate Change, 1997, sid 3

³⁶ EBRD: Fueling Climate Change, 1997, sid 1

³⁷ Omställning av energisystemet, slutbetänkande av Energikommisionen (SOU 1995:139), sid 326; EBRD: Fueling Climate Change, 1997, sid 3

³⁸ EBRD: Fueling Climate Change, 1997, sid 7

³⁹ EBRD: Fueling Climate Change, 1997, sid 1

⁴⁰ EBRD: Fueling Climate Change, 1997, sid 7

⁴¹ EBRD: Fueling Climate Change, 1997, sid 7

⁴² CIEL Center for International Environmental Law

*EBRD och kärnkraften*⁴³

Ett annat område där EBRD fått omfattande kritik av världens miljörelser gäller investeringar i kärnkraftverk. Två av de mer uppmärksammade fallen är Mochovce i Slovakien och de två Ukrainska reaktorerna Rovno 4 och Khmel'nitsky 2 (R4/K2). EBRD har också varit inblandat i arbetet med bl.a. Ignalina i Litauen och med Tjernobyl i Ukraina.

En av de kontroversiella projekt som EBRD någonsin involverat sig i är kärnkraftverket i Mochovce. Ett projekt som även ledde till diskussioner i den svenska riksdagen.

Förslaget innebar att EBRD skulle låna motsvarande 500 miljoner dollar. Förslaget möttes av stort motstånd bland Europas miljörelser. De var oroliga att en finansiering av Mochovce skulle bli prejudicerande för bankens fortsatta engagemang i Östeuropa. Även den Österrikiska regeringen ifrågasatte projektet.

Genom sin utlåning skulle banken stödja ett antal västerländska företag som skulle använda västerländsk teknologi för att färdigställa de två reaktorerna. Liknande förslag hade avfärdats av den Tyska regeringen för de Östtyska reaktorerna. Hela processen kring den tänkta utlåningen var utsatt för stor kritik. Enligt miljörelsen var säkerhetsanalyserna var bristfälliga. De kostnadsanalyser som genomfördes visade på mycket skilda resultat. Tveksamhet uppstod också om huruvida den Slovakiska regeringen tänkte stå vid sitt ord och stänga Bohunice.

Efter mycket stora påtryckningar släppte EBRD sin kostnadsanalys. Denna visade på stora brister och miljörelsen kunde identifiera flera bättre förslag än de som banken presenterade i sin analys. Den uppmärksamhet projektet fick och kritiken från grupper runt om i Europa gjorde att EBRD lade projektet på is.

Mochovce skulle kunna betraktas som ett olycksfall i arbetet, tyvärr tycks det inte vara så utan mönstret återupprepar sig (se fallstudie). För att förstå detta till synes ologiska handlande från bankens sida är det klagande att veta hur industriföreträdare, främst från kärnkraftsindustrin, i väst ser på kärnkraftsfrågan i Öst.

Marc Defrennes från DG XVII (Kärnenergienheten i EU) beskrev i en artikel situationen för Europas kärnkraftsindustri.⁴⁴ "För att upprätthålla en tillräcklig kapacitet och expertis inom Europeisk industri är det nödvändigt att tillhandahålla en bra nivå på träning och industriell aktivitet, eftersom de är båda nödvändiga och ömsesidigt kompletterar varandra. Frågan om träning är relativt lätt att lösa, men problemet med att behålla den industriella kapaciteten är svårare. Eftersom det är osannolikt att vi får se en ökning av antalet kärnkraftverk i ett kort, eller till och med medellångt, perspektiv i Västeuropa måste vi se oss omkring för att lösa problemet." "Genom att göra länderna i Östeuropa och fd. Sovjetunionen tillgängliga kan vi kanske lösa våra problem."⁴⁵

Som första punkt i slutsatserna skriver han sedan: "Behovet att hjälpa Östeuropa att förbättra sin kärnsäkerhet och teknologiska potential är en möjlighet för den Europeiska [kärnkrafts-] industrin att

⁴³ Detta avsett baserar sig huvudsakligen på tre rapporter. 1. Friends of the Earth "Analysis of the EBRD's lending conditions for the Khmel'nitsky 2 and Rovno 4 nuclear power plants", 1997 2. Hallam John "Safety problems at Rovno and Khmel'nitsky NPP: A preliminary Survey" (Friends of the Earth), 1997 3. Economic Assessment of the Khmel'nitsky 2 and Rovno 4 Nuclear Reactor in Ukraine, Volym 1: Main Report, 4 februari 1997

⁴⁴ Defrennes, Marc: "Towards a coherent industry policy for the EU in the field of nuclear energy" ur Energy in Europe nr 21 1993

⁴⁵ Defrennes, Marc: "Towards a coherent industry policy for the EU in the field of nuclear energy", sid 66

behålla sin industriella och tekniska potential, vilket den måste göra för att kärnkraft skall vara ett alternativ för framtiden."⁴⁶

Kärnkraften håller med andra ord på att själv dö i Västeuropa, men skall hållas vid liv med hjälp av biståndsprogram till Östeuropas åldrande reaktorer.

Med ovanstående kan det också vara intressant att se vilka länder som satsar på kärnkraften i Öst genom olika program. Nedan har bidragen till "Nuclear Safety Account" redovisats. För att få en mer rättvisande bild är de tio största bidragsgivande länderna sorterade efter hur mycket de bidrar med per invånare. (investeringarna i miljoner ECU/ investeringarna/invånare i ECU):⁴⁷

Land	Investering	Investering/invånare
1. Schweiz	10,9	1,56
2. Sverige	9,0	1,02
3. Frankrike	55,5	0,98
4. Tyskland	37,5	0,457
5. Storbritannien	25,5	0,440
6. Canada	12,3	0,473
7. Italien	21,2	0,403
8. Holland	4,2	0,278
9. Japan	23,3	0,187
10. USA	26,3	0,101
EU	20,0	-----

1. Schweiz har sedan 1990 ett tioårigt moratorium som förhindrar utbyggnaden av kärnkraft.
2. Sverige har haft en folkomröstning där en majoritet röstade för att kärnkraften skulle avvecklas. Sverige tillsammans med Schweiz är också hemvisten för ABB ett företag med intresse i kärnkraftsfrågor och som genom sin fd. VD Percy Barnevik hårt drivit kärnkraftsfrågan i öst.
- 3 Frankrike är det enda landet som fortfarande bygger ut kärnkraften, men har stora problem sedan man tvingats stänga blyreaktorn i Creys-Malville, den sk Super Phoenix. EDF, det franska energibolaget, är mycket aktivt i Östeuropa och är en av drivkrafterna bakom önskemålen att fortsätta investera i K2/R4.⁴⁸

FALLBESKRIVNING K2/R4:

De två kärnkraftverken Rovno och Khmel'nitsky började byggas 1985, men stoppades ännu ej färdigställda 1990 efter det att ukrainska parlamentet beslutade om ett moratorium. Sedan moratoriet upphörde 1993 har ett färdigställande diskuterats av vissa grupper.

I Januari 1995 skrev dåvarande ordföranden för G7, president Chirac från Frankrike, ett brev till ordföranden för EBRD där han bad om hjälp för att färdigställa de två VVER 1000 kärnkraftsreaktorerna i Ukraina, K2/R4.

EBRD svarade att de skulle bidra med kapital till projektet under villkor att högsta möjliga säkerhetsstandard är implementerad och att projektet är det som på billigaste sätt löser energibehovet i Ukraina.

Friends of the Earth har från börjat pekat på problemen att uppgradera de två reaktorerna till "högsta möjliga säkerhetsstandard" och pekat på de alternativ som finns för att lösa Ukrainas energibehov. Tillsammans med andra miljögrupper bidrog man till en oberoende panel tillsattes för att undersöka EBRD:s möjligheter att gå in som finansör. Denna grupp fokuserade på den ekonomiska delen av projektet.

⁴⁶ Defrennes, Marc: "Towards a coherent industry policy for the EU in the field of nuclear energy", sid 68

⁴⁷ The Nuclear Safety Account, december 1996, sid 3. Invånarantalet för respektive land är hämtat ur Nationalecyklopedin.

⁴⁸ Detta behöver naturligtvis inte betyda att den enda anledningen till att dessa länder stödjer projekten är för att deras egen industri vinner på det.

Det resultat som panelen presenterade i februari 1997 slog många inom kärnkraftsindustrin med häpnad. Trots ett intensivt lobby arbete från kärnkraftsindustrin var deras slutsats kompromisslös. "Vår slutsats är att K2/R4 inte är ekonomiska. Att färdigställa dessa reaktorer är inte det mest produktiva sättet att använda en miljard dollar, eller mer, av EBRD:s/EU:s medel i dagsläget"⁴⁹. Panelen konstaterade att investeringar i energieffektivisering, fjärrvärme var mer ekonomiska alternativ och att prognoserna som visade på en snabb ökning av elbehovet inte var trovärdiga.

Situationen är nu osäker. EBRD är hårt pressat av G7 och särskilt Frankrike. Samtidigt kommer EBRD att få en ny ordförande och det är han/hon som kommer att ta beslutet huruvida EBRD kommer att gå in som finansär eller inte. Ett maktspel på hög nivå sker nu och utslaget kommer att vara centralt för kärnkraftsindustrins framtid i Europa.

En ny utredning har tillsatts för att åter kalkylera kostnaderna. Från miljörelsen är man mycket skeptisk eftersom det inte klart har framgått varför denna nya undersökning genomförs och misstankar finns om att den är till för att ge ett jakande svar på frågan om K2/R4 skall anses som lönsam eller ej

Sverige har inte tagit ställning till huruvida man är emot att EBRD går in och finansierar färdigställandet eller ej, men har deklarerat att man kräver att EBRD skall följa sin policy och inte finansiera ett projekt som är olönsamt. Detta kan tolkas som ett försiktigt nej gentemot de G7 länder som är för ett färdigställande av reaktorn, men också ett tyst accepterande för fortsatta studier som tillslut kan visa att de är lönsamma. Andra länder som Österrike har klart tagit avstånd från K2/R4 och tycker inte att EBRD skall finansiera reaktorerna.

EBRD inom övriga områden⁵⁰

Jordbruk, trafik och kommunal utveckling är också områden där EBRD är verksamma och där vi kan finna exempel på investeringar som går stick i stäv med en hållbar utveckling. Trots att texterna som banken har skrivit om dessa områden många gånger är insiktsfulla tycks det praktiska resultatet inte bli särskilt bra. Banken har t.ex. skrivit om problemen med ökad mängd/styrka då det gäller bekämpningsmedel, problemen med ökad massbilism har också behandlats liksom vikten av lokala miljöprojekt.⁵¹

Några av de projekt inom dessa områden som bl.a. Friends of the Earth har jobbat med inkluderar: Ökad mängd bekämpningsmedel inom jordbruket, Cirkelleden runt Budapest, motorvägen M1-M15 och investeringar i ett flertal bilfabriker.

EBRD:s STRUKTUR UR ETT MILJÖ- OCH UTVECKLINGSPERSPEKTIV

Bankens struktur och hur man organiserar sitt arbete är av central betydelse för bankens inriktning och dess möjligheter att förhindra felaktiga satsningar. Banken har under en längre tid haft samtal med miljörelsen och detta har resulterat i både miljöriktlinjer och en ovanligt progressiv miljöpolicy jämfört med andra multilaterala finansiella institutioner.

Efter att ha konstaterat att det är tveksamt om bankens syfte är förenligt med en hållbar utveckling och att verksamheten till stor del verkar vara kontraproduktiv, ger dessa riktlinjer och policyn trots allt en möjlighet att hindra allt för dåliga projekt och fortsätta en diskussion om bankens framtid.

EBRD:s Miljöriktlinjer (Environmental Procedures)

EBRD:s miljöriktlinjer antogs i januari 1992. Samtal fördes med miljöorganisationer under processen, men fortfarande är inte riktlinjerna på långt när tillräckliga för vad som är nödvändigt om bankens projekt skall kunna bedömas ordentligt.⁵²

⁴⁹ Economic Assessment of the Khmel'nitsky 2 och ROvno 4 Nuclear Reactor in Ukraine, Volym 1: Main Report, 4 februari 1997, sid 6

⁵⁰ FoE, Dilworth sid 35-46

⁵¹ FoE, Dilworth, sid 35, 43-46

⁵² CIEL, The EBRD Environmental Procedures, sid 8

Allvarligare är att banken i praktiken många gånger frångått, eller helt struntat i riktlinjerna. Ofta har detta försummande att man tyckt att tidsbegränsningar inte lämat utrymme för detta eller så har man upplevt att låntagaren inte haft råd.⁵³

Genomgångar av bankens projekt har visat att den inte alltid möter ens de begränsade målen i miljöriktlinjerna. Relativt få projekt genomgår en fullständig miljöbeskrivning även då det, enligt bankens egna kriterier, är klart att en sådan skall genomföras.⁵⁴

Miljöbedömningsprocessen är det främsta verktyget för att utvärdera ett projekts miljökonsekvenser och är nödvändig del i en hållbar utveckling. Enligt EBRD:s miljöriktlinjer är det den som driver det aktuella projektet som är ansvarig för miljöbedömningen. Detta skapar problem eftersom många av de ansvariga inte har någon erfarenhet av miljöbedömningar.⁵⁵

För att hjälpa den som söker lån bör EBRD kräva att en ordentlig utvärdering av varje projektet genomförs. Naturligtvis kommer problembilden att variera beroende på projekt, men följande sju punkter är exempel på riktlinjer som bör vara vägledande vid alla projekt:⁵⁶

1. Projekten skall reflektera lokala behov och baseras på decentraliserad och autonomt beslutsfattande
2. Projekten bör fokusera primärt på att utveckla lokala mänskliga resurser, inte exploatera naturresurser.
3. Projekten skall använda energi och andra resurser på effektivaste sätt
4. Projekten bör stödja en bred produktionsbas för att undvika ensidigt beroende och belastning.
5. Projekten bör inkludera ren produktion-teknologier för att minimera avfall och undvika föroreningar.
6. Projekt som kräver statliga åtgärder med negativ miljöpåverkan, ex. subventioner av fossil och kärnkraft, skall undvikas.
7. Projekten skall bidra till att lösa globala miljöproblem, som växthuseffekten, ozonuttunnningen, minskad biologisk mångfald och vattenföroreningar.

*Miljökonsekvensbeskrivningar (MKB)*⁵⁷

Färre än 5% av bankens projekt har genomgått en full MKB. Dessutom saknas ofta väsentliga delar i rapporterna. Varken alternativa lösningar, 0-lösningar eller indirekta konsekvenser inkluderas.⁵⁸

Sektorielement och regionala MKB är viktiga verktyg för att uppnå en hållbar utveckling. Banken har enligt sin egna (EP) möjlighet att genomföra denna men har ännu inte genomfört några sektoriella eller regionala MKB vilket är nödvändigt om man skall få en helhetsbild av situationen.

*Positiva exempel i EBRD*⁵⁹

EBRD har vidtagit ett antal åtgärder för att minska de negativa aspekterna av sin verksamhet. Två viktiga åtgärder är förmodligen införandet av "energieffektiviserings enheten" och användandet av "oberoende granskningspaneler".

⁵³ CIEL, The EBRD Environmental Procedures, sid 9

⁵⁴ CIEL The EBRD Environmental Procedures, sid 3

⁵⁵ CIEL, The EBRD Environmental Procedures, sid 9

⁵⁶ Under kapitel 4 presenteras MJVs krav på EBRD

⁵⁷ Exemplet är hämtade från CIEL, The EBRD Environmental Procedures, sid 3; En diskussion om MJVs syn på MKB och finansiella institutioner återfinns under kapitel IV "förslag"

⁵⁸ CIEL, The EBRD Environmental Procedures, sid 3

⁵⁹ CIEL, The EBRD Environmental Procedures, sid 7

- Energieffektivisering

Trots de enorma sparpotentialerna och miljövinster som blir resultatet av energieffektivisering har mindre än 3% av EBRD:s energirelaterade lån gått till effektiviseringsåtgärder. Banken skapade en energieffektiviseringsavdelning (EED) 1994 i oktober. Denna avdelning skall identifiera och utveckla effektiviseringsprojekt.

- Oberoende granskningspaneler

Vid bl.a. frågor om investeringar i kärnkraftsreaktorer (t.ex. K2/R4 och Ignalina) har banken tillsatt oberoende paneler. Trots oproportionellt stort inflytande från industrin är detta dock ett steg i rätt riktning.

II. EIB

II.i BAKGRUNDSINFORMATION

SYFTE OCH HISTORIA

Banken skapades 1958 genom romfördraget (Artikel 129 och 130) för att bidra till att EG:s politik realiserar. Samma syfte gäller fortfarande, men nu för EU. "Samtliga [bankens] aktiviteter bidrar till att skapa de förutsättningar som krävs för att förverkliga den ekonomiska och monetära unionen genom att de gynnar den europeiska ekonomiska integrationen".⁶⁰

Utlåningen gick trögt i början och det är svårt att hitta dokumentation om bankens verksamhet de första åren. Mellan 1959 och 1972 lånade EIB ut 2 840 miljoner ecu. Mellan 1973 och 1980 var utlåningen 14 548 miljoner. Från mitten av 80-talet har utlåningen ökat i jämn takt från 7 556 miljoner 1986 till 23 238 miljoner 1996 och 26 202 miljoner 1997.⁶¹

Under 1996 hade banken en "upplåning på nära 18 miljarder ecu på världens kapitalmarknader och genom att erbjuda 23 miljarder ecu i lån, av vilket 90 procent gick till finansiering av kapitalinvesteringar inom unionen, bekräftade EIB sin ställning som världens största multilaterala långivare och låntagare".⁶² 1997 ökade utlåningen ytterligare med 9,6% och uppgick totalt till över 26 miljarder ecu.

Utanför EU finansierade EIB 1997 projekt för totalt 3 244 miljoner ecu. Största delen av dessa pengar går till EU:s grannländer i medelhavsområdet (Turkiet och Egypten) och Central- och Östeuropa.⁶³ EIB har hittills finansierat projekt tillsammans med medlemmar i Världsbanksgruppen, Afrikanska utvecklingsbanken, Afrikanska utvecklingsfonden, Asiatiska utvecklingsbanken, Interamerikanska utvecklingsbanken och sedan 1991 EBRD. Under åren 1992-1996 har samfinansieringen ökat och motsvarar nu 6 miljarder för ett totalt lånebelopp utanför EU på över 10 miljarder ecu.⁶⁴

En allt större del av utlåningen går till den privata sektorn, samtidigt som den statliga sektorns andel minskar. Sedan början av 90-talet har den del av EIB:s verksamhet där medlemsstaternas privata finansinstitut medverkar dubblats. En allt större del av de stora individuella lån utvecklas också i samarbete med partnerbanker eller bankkonsortier, som träder in som garantier eller mellanhänder. "Lån till banker eller med bankgaranti har ökat från 26% 1990 till 40% 1994 och uppgick 1996 till 50%. Samtidigt minskade andelen lån som beviljats till eller garanterats av stater eller offentliga institut från knappt 50% 1992 till 38% 1995 och 31% 1996."⁶⁵

Ett minskande statligt inflytande och ett ökat inflytande från privata aktörer är en trend som fortsätter både för lånen inom EU och utanför.

VERKSAMHET

⁶⁰ Europeiska unionens finansinstitut 1997, sid 1, Presidentens översikt

⁶¹ EIB, årsredovisning 1996, sid 112 och Financing within and without EU 1997 www.eib.org

⁶² Europeiska unionens finansinstitut 1997, sid 1, Presidentens översikt (ISBN 92-827-9937-9)

⁶³ EIB annual report 1997, www.eib.org/loans/cbcneu97.htm

⁶⁴ EIB årsredovisning 1996, sid 45

⁶⁵ EIB årsredovisning 1996, sid 20

All EIB:s verksamhet skall stödja investeringar som främjar något av den europeiska unionens mål. Banken har verksamhet i samtliga EU-länder. Lånen inom EU uppgick till sammanlagt till 23 miljarder ECU 1997, ca. 90% av totala utlåningen. Totalt sedan starten har EIB slutit avtal motsvarande 214 000 miljoner ecu.

"Inom Europeiska unionen måste de projekt som EIB tar upp till behandling för eventuell finansiering bidra till ett eller flera av följande mål:

- främja den ekonomiska utvecklingen av mindre gynnade regioner;
- förbättra den europeiska infrastrukturen för transport- och telekommunikation;
- skydda miljön och livskvaliteten;
- uppnå unionens målsättning inom energipolitiken;
- förstärka industrins internationella konkurrenskraft;
- stödja verksamheten i små och medelstora företag."⁶⁶

Banken har högsta möjliga kreditvärdighet på den internationella finansmarknaden. Detta innebär att de får låna till mycket förmånliga villkor, vilket i sin tur leder till att de kan erbjuda mycket förmånliga lån.

EIB delar upp sin verksamhet enligt "gemenskapspolitikens målsättningar" och projekten sorteras in under fem kategorier: regional utveckling, gemenskapsinfrastruktur inom kommunikation, energi, internationell konkurrens och små och medelstora företag. Eftersom dessa politiska mål ofta innebär liknande projekt delar banken också upp sin verksamhet i fyra verksamhetsområden; energi, kommunikation, vattenhantering och industri.

Dessa fyra verksamhetsområden delas sedan upp i ytterligare undergrupper. Lånen till dessa områden var under 1996 (i miljoner ecu):⁶⁷

Energi, kommunikation och vattenhantering

Transport:	5 452,2
Energi:	4 944,9
Vatten, avlopp och fast avfall	2 036
Telekommunikation	1 640,5
Urbana infrastrukturprojekt	999,8
Diverse infrastrukturprojekt	259,4
<u>Industri</u>	
Industri	3 273,5
Tjänster	1 179,9
Jordbruk, fiske och skogsbruk	23,9

TOTALT: 19810,2

++++
Finansieringsinsatser per land. Både individuella och globala lån under 1997 samt 1993-1997⁶⁸
(belopp i miljoner ecu)

LAND	1997	1993-1997
Belgien	1 140	3 449
Danmark	737	3 975

⁶⁶ Europeiska unionens finansinstitut 1997, sid i, EIB -att bygga ett integrerat Europa

⁶⁷ EIB årsredovisning 1996 sid 21

⁶⁸ www.eib.org/loans/cbceu97.htm

Tyskland	3 518	13 759
Grekland	730	3 022
Spanien	2 716	15 103
Frankrike	2 721	12 119
Irland	207	1 402
Italien	3 517	17 534
Luxemburg	96	180
Nederländerna	398	2 262
Österrike	555	1 448
Portugal	1 350	6 473
Finland	401	942
Sverige	925	2 060
Storbritannien	33 765	12 782
Art. 18	184	1 404
TOTALT	22 958	97 915

Trans European Networks (TEN)

Bland de olika politiska målsättningarna märks ett område som skiljer sig från de övriga och som är av mycket stor vikt för miljö- och utvecklingsfrågorna i EU; de sk TEN-projekten (Transeuropean Network) för kommunikation, t.ex. vägar, järnvägar, elnät och telekommunikation.

TEN:s historia är intimt förenad med European Round Table of Industrialists (ERT). Denna grupp bildades 1983 av bland annat Pehr Gyllenhammar (dåvarande VD:n för Volvo) och Umberto Agnelli (VD för Fiat). Gruppen hade från start en agenda som innebar att man önskade en utbyggnad av Europas trafiksystem. På sin hemsida presenterar ERT EU:s TEN-projekt under rubriken "resultat".⁶⁹

ERT gav 1985 ut rapporten "Missing Links" som handlade om vilka förändringar de ansåg vara nödvändiga i Europas transportsystem. 1991 kom en ny rapport "Missing Networks". I denna presenterade ERT tanken på ett transeuropeiskt nätverk (TEN). Kommissionen tog stort intryck av rapporten och använde till och med själva illustrationerna från ERT:s rapport i sitt eget material. Därefter beslutade ministerrådet i frågan och accepterade förslagen.⁷⁰

1996 bildades under kommissionär Niel Kinnocks ordförandeskap en arbetsgrupp. I denna grupp ingick personliga representanter för de europeiska transportministrarna, ansvariga från olika transportsektorer, från kommunikations- och byggbranschen samt representanter för de europeiska finansinstitutionerna. EIB representerades av vicepresidenten med ansvar för de transeuropeiska näten. "Gruppen arbetar för att undanröja de hinder som på det finansiella, rättsliga och administrativa planet fortfarande utgör en broms för utförandet av transeuropeiska, särskilt prioriterade transportprojekt."⁷¹

Rådets och Europaparlamentets godkännande i maj 1996 av en serie riktlinjer för de transeuropeiska energinäten syftar till att "främja sammankopplingen av näten, en gränsöverskridande driftskompatibilitet och införandet av en gemensam el- och gasmarknad".⁷²

Under årens lopp har EIB:s verksamhet kännetecknats av ett permanent stöd till utvecklingen av de transeuropeiska näten och infrastruktur av stor betydelse för unionen. EIB:s kunskap och erfarenhet av

⁶⁹ www.ert.be/frame/balk_05.htm

⁷⁰ Mer information finns på www.ert.be och wit.no/doogie/ga/blekka/ga149/ert och i The Ecologist vol.24 nr.4 1994 "Misshaping Europe" av Ann Doherty och Olivier Hoedeman.

⁷¹ EIB årsredovisning 1996 sid 12

⁷² EIB årsredovisning 1996 sid 12

att mobilisera de stora belopp som krävs för att färdigställa Europas infrastruktur har gjort banken till den främsta kanalen för bankfinansiering av stora offentliga eller privata infrastrukturella satsningar.

De prioriterade åtgärderna för EIB avser anslutningen av individuella el- och gasnät till de sammankopplade europeiska näten och utvecklingen av nya förbindelser mellan såväl medlemsstater som med tredje land i Europa och Medelhavsområdet. Samtidigt kommer introduktionen av naturgas i nya områden att befrämjas.⁷³

EIB:s miljöprojekt

Projekt där direkta miljöaspekter var huvudmålsättningen utgjorde ungefär en tredjedel av bankens verksamhet i Europeiska unionen från 1990-1995 och uppgick till 25,5 miljoner ecu. Den största delen, närmare 40%, av miljölånen gick till VA-projekt, däribland flera hundra program för förbättring av dricksvattnet och avfallshanteringen inom unionen.⁷⁴

EIB i Sverige

I december 1994 slog statsöverhuvuderna i Europa fast 14 prioriterade projekt. Två av dessa berörde Sverige direkt; Öresundsbron och den nordiska triangeln (Vägar/ järnvägar mellan Köpenhamn-Oslo-Stockholm, och vidare till Helsingfors).

EIB:s första lån till Sverige var ett lån 1994 till Baltic Cable en elkabel som går mellan Sverige och Tyskland. Nedan är de övriga projekten som EIB hjälpt till att finansiera i Sverige (Globala lån är de lån som banken ger via en annan finansiell institution sk "lånelinor"):

1994: Totalt 15,3 miljoner ecu⁷⁵

- Likströmskabeln mellan Sverige och Tyskland (15,3)

1995: Totalt 273 miljoner ecu⁷⁶

- Fortsatt finansiering av likströmskabeln mellan Sverige och Tyskland (25,1)

- Öresundsbron (31,9)

- Modernisering av sträckan Ulriksdal - Uppsala på ostkustbanan (43,7)

- Byggnad av ett vattenkraftverk och modernisering av fem andra (85,5)

- Modernisering och utbyggnad av reningsverk (39,2)

- Globala lån (47,7)

1996: Totalt 847 miljoner ecu⁷⁷

- Fortsatt finansiering av Öresundsbron (192,7)

- Byggnad och reparation av sju avsnitt av motorväg E4 mellan Stockholm och Helsingborg (30)

- Modernisering av telekommunikationsnätet (239)

- Utbyggnad och modernisering av nätet för fjärrvärme, fjärrkyla och el i Stockholm (47)

- Modernisering och utbyggnad av nätet för dricksvattenförsörjning i Malmöregionen (23,3)

- Modernisering av järnvägslinjer (227,1)

- Renovering av små vattenkraftverk och uppförande av en anläggning bestående av ett kraftvärmeverk och en fabrik för framställande av biobränsle (46,2)

- Modernisering och utbyggnad av reningsverk (21,9)

- Globala lån (18,7)

⁷³ EIB årsredovisning 1996 sid 12

⁷⁴ Europeiska unionens finansinstitut 1997, sid 7, Att främja en hållbar tillväxt i unionen

⁷⁵ EIB Annual report 1994, sid 106

⁷⁶ EIB årsredovisning 1995, sid 100-101

⁷⁷ EIB årsredovisning 1996, sid 104

1997: Totalt 925 miljoner ecu⁷⁸

- Fortsatt finansiering av Öresundsbron (82,8)
- Fortsatt finansiering av byggande och reparation av sju avsnitt av motorväg E4 mellan Stockholm och Helsingborg (121,1)
- Byggande av fem avsnitt av motorväg E6 mellan Malmö och Svinesund (norska gränsen) (153,1)
- Modernisering och utbyggnad av en fabrik för tillverkning av petrokemiska produkter i Stenungsund (59,3)
- Modernisering av telekommunikationsnätet (230,2)
- Modernisering av anläggningar för produktion och distribution av el, fjärrvärme och fjärrkyla (74,8)
- Modernisering och utbyggnad av ett reningsverk i Stockholmsområdet (29,6)
- Modernisering och utbyggnad av nätet för dricks- vattenförsörjning i Malmöregionen (6,2)
- Förbättringar av anläggningar för vattenförsörjning och vattenrening, vägtransporter och gatunät i Malmö (22,7)
- Modernisering av järnvägslinjen Malmö- Göteborg på västkustbanan (121,1)
- Globala lån (23,7)

Det är EU:s beslut som styr vilka investeringar banken skall stödja. Urvalet påverkas bl.a. av att "en huvudmålsättning för Europeiska unionen, som betonades genom inrättandet av tio prioriterade energiprojekt inom programmet för transeuropeiska nät, är att skapa ett sammanhängande nät för elektricitets- och gasförsörjning"⁷⁹ Detta kan förklara bankens villighet att finansiera studier inom området och de kablar som svenska kraftbolag vill bygga trots att de försvarar kärnkraftsavvecklingen.

STRUKTUR⁸⁰

Banken berömmar sig för att vara effektiv vilket bl.a. beror på att de huvudsakligen sysselsätter sig med mycket stora projekt. Organisationen är också skapad för att beslut skall gå så smidigt som möjligt. På detta sätt får man små administrativa kostnader i förhållande till utlåningen. Makten inom banken fördelar sig på följande sätt:

- Bankens råd (kallas också guvenörsrådet)

Bankens råd består av ministrar som utses av var och en av medlemsstaterna, i regel finansministrarna. De representerar medlemsstaterna i deras egenskap av aktieägare i banken. Bankens råd fastställer de allmänna riktlinjerna för kreditpolitiken, handlar i bankens namn då det gäller verksamheten utanför unionen, godkänner balans- och resultaträkningarna samt årsredovisningen, beslutar om kapitalökningar samt utser ledamöterna i styrelsen, direktionen och revisionskommittén.

För Sverige sitter:

Erik Åsbrink, finansminister, Göran Persson representerade Sverige fram till mars 1996

- Styrelsen

Styrelsen ansvarar för att bankens förvaltning överensstämmer med fördraget och stadgan samt med de allmänna riktlinjer som bankens råd har fastställt. Styrelseledamöterna utses av bankens råd för en period av fem år (mandaten kan förnyas) efter nominering av medlemsstaterna. De är ansvariga endast inför banken.

För Sverige sitter:

⁷⁸ EIB årsredovisning 1997 (Fax från finansdepartementet 27 februari 1998)

⁷⁹ Europeiska unionens finansinstitut 1997, sid 8, Att främja en hållbar tillväxt i unionen

⁸⁰ EIB årsredovisning 1996 sid 59 ff

Sven Olof Johansson, som ledamot. Han ersatte Svante Öberg som i sin tur ersatte Leif Pagrotsky.

Claes de Neergaard sitter även han i styrelsen i sin egenskap av viceordförande i direktionen

- Direktionen

Direktionen, som består av åtta medlemmar, är bankens verkställande organ på heltid. Under presidentens ledning och styrelsens överinseende svarar direktionen för bankens löpande arbete. Alla viktiga beslut fattas gemensamt. Det huvudsakliga ansvaret för att övervaka de olika verksamheterna är för närvarande fördelat enligt följande: Direktionen förbereder och ansvarar för verkställandet av styrelsens beslut. Direktionsmedlemmarna är endast ansvariga inför banken; de utses av bankens råd på förslag av styrelsen för en period av fyra till sex år.

För Sverige sitter:

Claes de Neergaard, som är en av sju vicepresidenter. Hans ansvarsområden är:

- Transeuropeiska nät
- Finansiell kontroll och redovisning
- Kontakter med Nordiska investeringsbanken (NIB) och Afrikanska utvecklingsbanken

(AFDB)

- Finansieringar i Sverige, Finland, Norge, Island och Österrike samt i AVS-länderna (Afrika, Västindien och Stillahavsområdet)

Den dagliga verksamheten sköts sedan av bankens direktorat som lyder under generalsekreteraren, Francis Carpenter, som ersatte Thomas Oursin i juni 1996. Oursin avgick för att bli ordförande i EIF.

Banken är uppbyggt kring sju direktorat:

- Direktorat 1 och 2 för finansiering inom Europeiska unionen (olika geografiska områden)
- Direktoratet för finansiering utanför Europeiska unionen.
- Direktoratet för finanser
- Direktoratet för projekt
- Direktoratet för rättsfrågor
- Direktoratet för ekonomiska utredningar och information.

Låneprocessen

Banken finansierar projekt på två sätt. Genom direktinvestering och indirekt finansiering (sk globala lån). Nedan beskrivs direktinvesteringarna eftersom de har störst betydelse för miljö- och utvecklingsfrågan i Sverige.⁸¹ För dessa gäller följande: De är öppna för låntagare inom privatsektorn och den offentliga sektorn inklusive banker. Lånen är normalt minst 25 miljoner ecu.

Beslutsordningen ser ut på följande sätt för projekt i Sverige⁸²

1. - Låntagaren ansöker om lån hos Direktoratet för finansiering inom Europeiska unionen.
2. - Där hamnar låneansökan hos den regionansvarige, vilket i Sveriges fall är Paul Donnerup som har hand om Danmark och Sverige.
3. - Regionansvarige skickar en förfrågan till företrädare för det aktuella landets regering för att höra om de har något att invända mot projektet. Om inte får han tillbaks ett "letter of approval". Via generaldirektören för direktoratet hamnar sedan förslaget hos direktionen.

⁸¹ Den indirekta finansieringen är öppen för företag med högst 500 anställda, rör mindre lån och går via en förmedlande finansinstitution/bank.

⁸² Intervju med Björn Gillsäter, finansdepartementet, 19 januari 1998

4. -Direktionen beslutar sedan om huruvida projektet skall godkännas för vidare hantering. Om de inte har något att invända hamnar projektet åter hos den regionansvarige som sätter ihop en projektgrupp för att utreda projektet.

5. -Projektgruppen som består av personer för de olika direktoraten skriver ett underlag vilket sedan presenteras för direktionen.

6. -Direktionen skickar sedan vidare underlaget till styrelsen för beslut.

7. -Styrelsen, som möts 9-10 gånger om året, beslutar sedan om projektet skall beviljas lån.

8. Undertecknande

9. Utbetalning

10. Projektbevakning. Detta sker för att banken skall vara säkra på att få tillbaks sina pengar och att pengarna verkligen går till det som de lånades ut för.

Hela processen från 1. till 7. brukar ta ca. 3-4 månader. Efter detta tar den regionansvariga ansvar för att kontraktet undertecknas.

Öppenhet

Banken klargör att ansvaret ligger på initiativtagaren. "Den offentliga konsultationen är emellertid initiativtagarens ansvar; bankens uppgift är att kontrollera att det förfarande som fastställts i lag efterföljs."⁸³

Sverige i EIB

Det svenska medlemskapet i EIB följde automatiskt med medlemskapet i EU. Sveriges kapitalandel i banken uppgår till 2 025 miljoner ecu (ca. 18 miljarder kronor) av bankens totala kapital som är ca. 57,6 miljarder ecu. Av den svenska kapitalandelen skall 7,5 procent inbetalas till banken, vilket motsvarar 152 miljoner ecu (ca. 1,36 miljarder).⁸⁴

Sverige måste även göra inbetalningar till bankens reservfonder och andra avsättningar av vinstmedel. Bidraget skall uppgå till knappt 3,52 procent av reserverna och avsättningarna enligt balansräkningarna den 31 december året innan anslutningen. Totalt väntas detta bidrag, enligt uppgå till 365,5 miljoner ecu (ca. 3 miljarder kronor).⁸⁵

Den sammanlagda summa som Sverige skall betala till banken uppgår därmed till drygt 508 miljoner ecu (drygt 4 miljarder kronor), av vilket 402,4 har avsatts under budgetåren 1994/95 och 1995/96. Inbetalningarna skall vara avslutade vid utgången av 1998.⁸⁶

Genom att betala vår andel av banken blir vi delägare till 3,26 procent vilket också är vår röststyrka.

Det svenska arbetet med EIB liknar i stor utsträckning arbetet med EBRD. Det är Finansdepartementet som ansvarar för handläggningen av EIB och instruerar den svenske

⁸³ EIB:s miljöpolitik 1996, sid 9

⁸⁴ Budgetpropositionen 1996/97:1 utgiftsområde 2

⁸⁵ Budgetpropositionen 1996/97:1 utgiftsområde 2

⁸⁶ Budgetpropositionen 1996/97:1 utgiftsområde 2

styrelserepresentanten. Den svenske guvernören, Erik Åsbrink, informeras och rådfrågas om viktigare beslut i styrelsen och svenskt agerande.⁸⁷

Den svenska inriktningen i banken bestäms ytterst av den svenske guvernören, men i praktiken genom beredning med närmast berörda departement, främst Utrikesdepartementet, Miljödepartementet, Näringsdepartementet och Statsrådsberedningen.⁸⁸

Riksdagen blir informerad om bankens allmänna arbete genom årsrapporten. Bankens arbete diskuteras även i relevanta propositioner och departementsskrivelser.⁸⁹

Sveriges fokus är på bankens "kärnverksamhet".⁹⁰

- Mindre gynnade regioner (inklusive EU:s kandidatländer)
- Tydlig miljöpolitik och miljöprofil
- Infrastrukturella projekt/ Transnationella investeringar (lång projekttid 20-30 år)

Europeiska investeringsfonden (EIF) och Nordiska investeringsbanken (NIB)

Två institutioner som är nära relaterade till EIB är Europeiska investeringsfonden (EIF) och Nordiska investeringsbanken (NIB). Dessa kommer inte att analyseras, men bör vara kända för den som vill fortsätta att studera EIB:s roll för en hållbar utveckling i Sverige.

Europeiska investeringsfonden (EIF)

EIF är ett samarbetsorgan mellan den privata och den statliga sektorn som inrättades i juni 1994 och ägs av EIB (40%), Europeiska kommissionen (30%) och den privata banksektorn (30%).

Fonden ger långfristiga lånegarantier till initiativtagare som inte lyckas finansiera sin verksamhet i tillräcklig omfattning och underlättar därmed finansieringen av bl.a. TEN-projekt. I TEN-projekt som genomförs med privat finansiering kan EIF även delta direkt med riskkapital. Under de två första verksamhetsåren ställde EIF garantier för femton TEN-projekt.⁹¹

Sedan fonden inrättades uppgår de totala garantierna till 1 505 miljoner ECU, varav 75% går till transeuropeiska transportnät (TEN); 33% till transport, 33% till energi, 12% till telekommunikationsprojekt och 22% till små och medelstora företag.⁹²

Denna fond är intimt förknippad med EIB och skapades för att EIB inte hade möjligheten att ge krediter. Istället för att omorganisera banken och introducera ett nytt finansiellt instrument skapades EIF. De flesta av EIF:s krediter hittills har gått till EIB-projekt.⁹³

Nordiska investeringsbanken NIB

NIB är EIB:s motsvarighet i Norden och etablerades 1976. Banken ser som sin uppgift att komplettera nordiska kommersiella banker och finansinstitut. Man understryker också att man endast är verksam

⁸⁷ Telefonsamtal Björn Gillsäter, 18 mars 1998

⁸⁸ Telefonsamtal Björn Gillsäter, 18 mars 1998

⁸⁹ Telefonsamtal Björn Gillsäter, 18 mars 1998

⁹⁰ Intervju med Björn Gillsäter, finansdepartementet, 19 januari 1998

⁹¹ EIB Infrastruktur inför 2000-talet, sid 9

⁹² EIB Bulletinen nr 2 1997

⁹³ Intervju med Björn Gillsäter, finansdepartementet, 19 januari 1998

inom ett område; långsiktiga lån och garantier.⁹⁴ Under 1996 betalade man ut 1 283 miljoner ecu varav 1 076 inom Norden.⁹⁵

Utlåningen skall möta kraven på nordiskt intresse och omfatta högst 50% av respektive projekts totalkostnad. I Sverige har NIB finansierat bl.a. Arlandabanan och SAS inköp av ett fyrtiotal nya flygplan av märket Boeing 737-600.

Allt fler av bankens lån har beviljats för investeringar som banken klassificerar som miljöförbättrande. Omkring en femtedel av den nordiska utlåningen utgörs av direkta miljöinvesteringar eller ingår som en miljöförbättrande komponent i en större investering.⁹⁶

NIB bidrar också med finansiering till utveckling av kraftverk som drivs av "alternativa eller kompletterande energiformer, såsom vindkraft och värmepumpinstalleringar som utnyttjar värmen i spillvatten"⁹⁷.

II.ii EIB UR ETT MILJÖ- OCH UTVECKLINGSPERSPEKTIV

Detta avsnitt har samma struktur som bakgrundsinformationen och börjar med syfte för att sedan behandla verksamheten respektive strukturen.

EIB:s SYFTE UR ETT MILJÖ- OCH UTVECKLINGSPERSPEKTIV

EIB:s syfte är att realisera EU:s politik. Ur ett miljö- och utvecklingsperspektiv måste därför två frågor ställas. För det första, är EU:s politik förenlig med en hållbar utveckling, och för det andra, tolkar EIB sitt uppdrag på ett sätt som är förenligt med en hållbar utveckling? Den första frågan faller utanför denna rapports ram, men är fortfarande den centrala frågan på sikt.

Ser vi på de olika dokument EIB publicerat framgår det tydligt att det tycks finns svåra målkonflikter mellan flera av EIB:s mål och en hållbar utveckling. Till skillnad från EBRD har EIB inte heller något syfte att bidra till en hållbar utveckling.

En föråldrad syn på miljö- och utvecklingsfrågor

Banken har en minst sagt föråldrad syn på miljö- och utvecklingsfrågor. I sin inledning till årsredovisningen för 1996 likställer man ekonomisk tillväxt med utveckling. Sedan säger man sig vilja "förena ekonomisk tillväxt och miljöskydd".⁹⁸

Flera problem uppstår då en sådan snäv definition används för "utveckling". De flesta av dessa beror på att tillväxt definieras i kvantitativa termer medan utveckling handlar om kvalitet. Banken riskerar också att missa det faktum att en BNP-tillväxt som ofta används för att mäta nationers tillväxt enligt många studier inte längre ger ökad välfärd. I USA har t.ex. välfärden planat ut och minskat sedan

⁹⁴ NIB Årsredovisning 1996, sid 20

⁹⁵ NIB Årsredovisning 1996, sid 34

⁹⁶ NIB Årsredovisning 1996, sid 34

⁹⁷ NIB Årsredovisning 1996, sid 23

⁹⁸ EIBs Årsredovisning, 1996, sid 13

1970, samtidigt som BNP:n har fortsatt att växa. I Sverige har enligt en liknande model välfärden planat ut och minskat sedan början på 80-talet.⁹⁹

Att det är svårt för miljöorganisationer att kommunicera med banken är inte konstigt då banken använder helt andra definitioner av begreppen.

Det är också tydligt att banken betraktat miljöfrågorna som en separat fråga, underordnad andra mål. Detta tar sig i uttryck på en rad olika sätt. Miljöfrågor ställs t.ex. upp som en av många punkter som kan vara en anledning till att banken ger ett lån, istället för att miljöfrågan är ett grundläggande villkor som skall vara uppfyllt vid alla lån.

Bankens president Sir Brian Unwins förord till EIB:s sammanfattar på ett belysande sätt bankens nuvarande syn på miljöproblem. "Miljöfrågor är högaktuella. Vi påminns ständigt om miljöproblemen, t.ex. i form av trafikstockningar, vanprydande soptippar och bullrande flygplan för att nämna bara några exempel, även om de ovannämnda inte nödvändigtvis är de viktigaste."¹⁰⁰

För att banken skall kunna ge ett konstruktivt bidrag till arbetet för en hållbar utveckling krävs att medlemsländerna ger EIB direktiv att byta syfte och underordna hela verksamheten arbetet för en hållbar utveckling. "Hållbar utveckling" skall då inte likställs med "hållbar tillväxt" utan "en ekologiskt uthållig och rättvis utveckling". Arbetet med att operationalisera detta är en av vår tids stora utmaningar och måste ske i dialog med bl.a. miljöorganisationer och vetenskapsmän från olika ämnesområden.

Det finns goda chanser att inleda en diskussion då Amsterdamfördraget skall implementeras eftersom det innebär att målet "en hållbar utveckling" förstärks som centralt mål för unionen.

EIB:S VERKSAMHET UR ETT MILJÖ- OCH UTVECKLINGSPERSPEKTIV

Världens största multilaterala långgivare som fokuserar en stor del av sin verksamhet på utbyggnad av infrastruktur kommer med nödvändighet att ställas inför en rad svåra beslut inom miljö- och utvecklingsområdet.

Genom sin stora makt, inflytelserika roll och samarbete med övriga institutioner är bankens roll större än dess finansiella omfång. Banken räknar med att dess verksamhet direkt leder till ca. tre gånger större investeringar genom att banken i snitt finansierar en tredjedel av projekten. Detta innebär att banken fram till 2010 inom trafikområdet kommer att styra investeringar på ca. 1 200 miljarder ecu eller ca. 10 000 miljarder svenska kronor. I realiteten är rollen ännu viktigare eftersom dessa infrastrukturella satsningar i sin tur påverkar möjligheterna för andra projekt.

Energi

De två viktigaste svenska energiprojekten som EIB involverat sig i är den redan byggda kabeln till Tyskland och den planerade kabeln till Polen. Projekten låser oss vid ett energisystem som baseras på kärnkraft och fossilbränslen och genomdrivs utan tanke på hur Sverige skall ta sig till ett hållbart energisystem. Kabeln till Polen är ännu inte byggd, men det faktum att Sveriges regering beslutade att stänga två reaktorer tycktes inte påverka projektets initiativtagare, Vattenfall.

Den allvarligaste kritiken mot processen som omgärdat kabeln till Polen är att det ännu inte finns något dokument som beskriver hur kabeln är tänkt att användas när vi skall ställa om vårt

⁹⁹ Jackson, Tim och Styme, Susanna: Sustainable Economic Welfare in Sweden, sid 35ff

¹⁰⁰ EIB:s Miljöpolitik, 1996, sid 1

energisystem. Ingen myndighet, eller finansiär har heller krävt att detta skall presenteras, trots att detta borde vara en självklarhet.

Nutek genomförde en knapphändig genomgång av projektet då den prövades enligt ellagen. De tolkade dock lagen så att frågan reducerades till att endast omfatta det område som direkt fysiskt skulle påverkas av själva kabeln. Inga energiexperter eller elproducenter hördes därför och Regeringen ansåg inte att några kompletterande uppgifter behövdes. Då ansökan sedan nådde EIB fanns inte heller där några krav på att redovisa hur kabeln skulle påverka utvecklingen av energisystemet. Om så har skett har det varit hemliga dokument som miljörörelsen inte fått tillgång till.

Att ingen har krävt en ordentlig analys av hur kabeln kommer att påverka energisystemet är än mer förvånande då underlaget till den svenska energikommisionen visade att: "Vid tidig [till 2010] avveckling lönar det sig inte att bygga nya kablar för export".¹⁰¹ Trots detta har både den svenska regeringen och EIB godkänt Vattenfalls, mycket bristfälliga, MKB.¹⁰² MKB:n baseras dessutom, enligt Vattenfall själv, på en fortsatt drift av samtliga reaktorer. Vattenfall har dessutom under hela processen hävdade att kabeln inte har något med kärnkraften att göra vilket är en uppenbar lögn.

En annan mycket viktig fråga inom energiområdet rör frågan om hur EIB ställer sig till en storskalig introduktion av fossilgas i Sverige. Som nämnts ovan är det en prioritet att bygga samman fossilgasnäten i Europa. Flera dokument antyder att det endast är en tidsfråga innan även Sverige skall satsa på fossilgasen. En rapport av EIB om framtida gasmarknaden skrev följande: "Finland, Sverige och möjligen Haltenbankenfältet i Norge kan kopplas samman via Östersjön. Projektet har diskuterats under ett antal år, men är ännu på ett väldigt preliminärt stadium. Projektet tycks vara nödvändigt för Finland, men för tidigt för Sveriges gasnät. Efter detta är alla grannländer i EU direkt sammanlänkade, förutom Frankrike och Italien."¹⁰³

Något som bör få oss att tänka på Sveriges situation är rapportens avslutning där författaren skriver: "Av stor vikt är att avgörande energipolitiska beslut kommer att ha tagits innan 2010 i Europa. Många kärnkraftverk kommer då att vara i slutet av sin livslängd och behöva bytas ut, antingen av nya kärnkraftverk, eller av alternativa energikällor, t.ex. naturgas."¹⁰⁴

EIB och EU tycks därmed ha den långa framförhållning inom energiområdet som miljörörelsen efterlyser hos den svenska regeringen. Tyvärr tycks dessa aktörer framför allt fokusera på ohållbara energislag som naturgas och eventuellt kärnkraft. En långsiktig och kraftfull satsningen på effektivisering och hållbara energislag har hittills helt uteblivit.

Trafik

De trafikprojekt som EIB finansierar är inte okända, även om EIB:s roll nästan inte alls uppmärksammas. Den nordiska triangeln, som inkluderar Öresundsbron och Dennispaketet är en del av det prioriterade TEN-projektet. Nödvändigheten har ifrågasatts, liksom sundheten i att basera beräkningar på ökade trafikmängder, då vi vet att trafikvolymen måste minska.

¹⁰¹ Björn Karlssons, "Simulering av kärnkraftsavvecklingen", sid 115

¹⁰² En MKB som experter avfärdats som helt otillräcklig. Vid Nordiska Institutet för samhällsplanering (Nordplan) har fallet används som ett exempel på hur en MKB inte bör genomföras.

¹⁰³ EIB The Western European Gas Market, 1996, av Bertrand Rossert, sid 23

¹⁰⁴ EIB The Western European Gas Market, 1996, av Bertrand Rossert, sid 30

Bakom investeringarna ligger EIB:s antagande om att den totala trafikmängden troligen kommer att fördubblas fram till 2010.¹⁰⁵ Därför anser de att "det transeuropeiska nätverket bör byggas ut så fort som möjligt".¹⁰⁶

Utbyggnaden av transportsystemen i Europa är relativt kostsam. "Enbart utbyggnaden av de transeuropeiska transportnäten fram till år 2010 beräknas kräva investeringar för ca. 400 miljarder ecu."¹⁰⁷ Detta är inte på något sätt förenligt med de minskningar av koldioxidutsläppen som måste ske om klimatproblematiken inte skall förvärras allvarligt.

Vi har tidigare konstaterat att dessa investeringar är frukten av ett lyckat lobbyarbete av framför allt ERT. Dessa grupper har ännu inte diskuterat hur trafikvolymen skall minska och hur vi skall ta oss till ett hållbart samhälle.

EIB:s STRUKTUR UR ETT MILJÖ- OCH UTVECKLINGSPERSPEKTIV¹⁰⁸

Banken införde en miljöpolicy 1984 som bl.a. uttryckte en önskan om att höja miljömedvetandet hos låntagarna och som öppnade en möjlighet för extra finansiering för mindre förorenande teknik. Trots detta relativt tidiga fokus har banken genomfört få konkreta åtgärder för att förbättra sitt arbete ur miljö- och utvecklingssynpunkt.¹⁰⁹

Trots åtskilliga påtryckningar från miljöorganisationer runt om i Europa släpper inte EIB ut några dokument av vikt, och det sättet de bemött miljöorganisationens försök att inleda en dialog kan inte beskrivas på något annat sätt än ointresserat på gränsen till arrogant. Banken har vid flera tillfällen ställt specifika krav och uttryckligen sagt att vissa ämnen inte får diskuteras. Dessutom har möten ställts in med kort varsel.

Banken uppfyller inte ens de mest grundläggande krav på en demokratisk institution då det gäller möjlighet till insyn och delaktighet i processen. Huvuddelen av resurserna tycks dessutom gå till de starka intressegrupperna i EU för att finansiera en icke hållbar infrastruktur som omöjliggör en omställning till ett hållbart samhälle.

Positiva exempel hos EIB

Banken har två mål på miljöområdet som bör uppmärksammas

1. För att stödja gemenskapens politik att främja "en hållbar... tillväxt som tar hänsyn till miljön" försöker banken i sina analyser och i sin operativa verksamhet att i så hög grad som möjligt väga in miljökostnader och miljöfördelar, välja ut projekten efter ekonomisk avkastning och främja tillämpningen av principen att förorenaren skall betala.
2. EIB anser det viktigt att samarbeta nära med andra finansinstitut och finansieringsorgan på området, framför allt med gemenskapsorganen, och att försöka vidareutveckla sina förbindelser med icke-statliga organisationer (NGO) på miljöområdet.

Målen är tyvärr vagt formulerade med en rad formuleringar av typen "försöker", "i så hög grad som möjligt", "viktigt" och "försöka". I likhet med en stor del av bankens verksamhet inom miljö och

¹⁰⁵ EIB Infrastruktur inför 2000-talet, sid 4

¹⁰⁶ EIB Infrastruktur inför 2000-talet, sid 4

¹⁰⁷ EIB Infrastruktur inför 2000-talet, sid 6

¹⁰⁸ Avsnittet baseras framför allt på dokumentet: "An Overview of the EIB -Accountability and Transparency", av James Barnes och Sadrine Bretonnière (Friends of the Earth)

¹⁰⁹ Barnes, sid 6

utvecklingsområdet är miljömålen inte operationaliserade och eftersom banken nästan inte lämnar ut någon information alls är det svårt att veta om dessa, mycket blygsamma, mål har någon som helst betydelse.

IV. DISKUSSION OCH KRAV

IV.i EBRD, EIB och ett hållbart samhälle

Efter att ha gått igenom syfte, verksamhet och organisation för de två bankerna står det klart att de idag *inte* på ett positivt sätt bidrar till arbetet för en hållbar utveckling. Med detta är inte sagt att det helt saknas positiva inslag, men den övergripande slutsatsen är att bankerna allvarligt försvårar det nödvändiga arbetet för att ställa om samhället i en hållbar riktning.

- - Övergripande policy för att styra investeringarna i hållbar riktning

Det mest slående och allvarliga är att ingen av bankerna har en strategi för hur de skall bidra till en hållbar utveckling. EBRD har inkluderat ett syfte där de säger att de skall bidra till en hållbar utveckling i sina stadgar, men denna kommer i konflikt med andra syften och banken har dessutom inte visat hur bankens hållbara bidrag skall realiseras. För EIB saknas i princip helt en diskussion om den egna rollen i arbetet för en hållbar utveckling.

Den verksamhet som finansieras idag är många gånger direkt miljöskadlig, och det finns en tendens att tillgripa "end-of-the-pipe"-lösningar, kalla dessa för miljöarbete och nöja sig med detta. Detta gäller särskilt EIB som definierar hela sitt miljöarbete utifrån detta synsätt. Att detta inte kommer att ta oss till ett hållbart samhälle är tydligt. Arbetet för att nå ett hållbart samhälle kräver strukturella förändringar och därmed måste hållbarhetsaspekten vara den överordnade vid alla projekt, särskilt de infrastrukturella. Insikten om behovet av strukturella förändringar är större hos EBRD, men trots detta går stora delar av resurserna fortfarande till projekt som är direkt negativa för miljön.

Genom att börja arbeta med en övergripande "hållbarhetspolicy" skulle bankernas verksamhet kunna förändras, från huvudsakligen kontraproduktiva projekt och projekt som försöker minska de negativa miljöeffekterna av redan befintlig verksamhet, till projekt som ger ett konkret bidrag till den nödvändiga omställningen inom t.ex. trafik-, energi- och jordbrukssektorn.

I arbetet med att ta fram denna övergripande policy måste en diskussion om konflikten mellan traditionell ekonomisk tillväxt och möjligheterna att bygga ett hållbart samhälle diskuteras med olika aktörer inom området (industri, forskare och miljöorganisationer).

- - Ökad öppenhet i banken

För att kunna vara en del av ett demokratiskt samhälle och ta tillvara intresserade och berörda medborgares åsikter måste bankerna öka öppenheten. Idag hänvisar bankerna, särskilt EIB, till att den information de får och själva producerar är känslig företagsinformation eftersom det gäller konkurrensutsatta företag.

Möjligheten att få tag på information är dessutom i stor utsträckning en resursfråga där små lokala grupper inte på något sätt har samma möjligheter som de ofta transnationella företag som är inblandade i projekten. Dessa resursrika grupper kan både få information genom lobbyarbete och genom att finansiera egna utredningar.

Öppenheten bör dock inte endast fokuseras på diskussionen innan projekten beslutas och genomförs. Öppenheten då det gäller utvärderingar är också mycket viktig. Vid denna tidpunkt bör endast en liten del av materialet kunna klassificeras som känsligt och på detta sätt undanhållas medborgarna.

Bankerna måste också skaffa klarare regler för hur ansvaret skall fördelas mellan banken och dess låntagare då det gäller olika projekt. Detta gäller särskilt de långsiktiga och gränsöverskridande konsekvenserna.

- - Omorganisation

De två bankerna har organiserat verksamheten på mycket olika sätt. EBRD har en förhållandevis stor miljöavdelning och bl.a. en energieffektiviseringsavdelning. Tanken bakom dessa är goda, men så länge de verkar utifrån ett oklart syfte, och huvuddelen av bankens utlåning går till projekt som fossilanläggningar, kärnkraftverk och motorvägar, är det svårt för dessa avdelningar att göra mycket mer än att försöka minska skadorna av denna verksamhet.

Bankerna måste självklart skaffa nödvändig kompetens inom de områden där denna saknas, men det krävs också en omorganisering för att styra bankens utlåning till hållbara projekt. Nu dominerar storskaliga ohållbara projekt som kommer till på initiativ av stora lobbyorganisationer, t.ex. kärnkraftsindustrin, vägföreningar och bilföretag. Dessa är de enda som kan mobilisera tillräckligt kapital för att ge bankerna underlag för beslut.

För att kunna hitta och stödja hållbara och decentraliserade projekt måste banken skapa en mer decentraliserad organisation med närmare kontakt med de aktörer som faktiskt har kompetens på området, men som inte har resurser att mobilisera starka lobbygrupper.

Snarast möjligt bör därför en analys genomföras av respektive organisationen och dess relation till aktörer som arbetar inom hållbara sektorer för att studera möjligheterna att hantera hållbara projekt. Både genom bankens egna lån och de som lån som ges via andra finansiella institutioner.

- - Oberoende granskningspaneler

Både Världsbankens och EBRD:s oberoende granskningspaneler är lovvärda initiativ som bör utvecklas. Erfarenheter från dessa bör kunna användas för att etablera *obligatoriska* granskningspaneler i båda EIB och EBRD. Dessa skulle finnas på två nivåer. En övergripande granskningspanel som övervakar bankens verksamhet ur ett hållbarhetsperspektiv och kontrollera huruvida banken följer sin egen policy. Denna panel skulle också vara den instans som miljögrupper och andra kunde vända sig om man ansåg sig illa behandlade av banken och/eller ville få ett visst projekt prövat på ett annat sätt än vad banken vill.

För varje större projekt bör också en granskningspanel inrättas med oberoende experter.

- - Ny organisationskultur

Detta kan låta vagt, men är en av de största utmaningarna för bankerna. Erfarenheter från Världsbanken har visat att nya direktiv kan vara mycket svåra att förankra hos handläggarna. Ett utbildningsprogram fokuserat på utmaningarna vi står inför. I denna utbildning är kontakter med företrädare från olika intressegrupper, bl.a. miljörelsen, nödvändiga.

Även de formella belöningsystemen måste förändras. Incitament som riktar bankens verksamhet mot stora projekt och som innebär att banken gärna ser stora aktörer bör avskaffas. Handläggare bör t.ex. inte som nu i t.ex. EIB belönas per utlånad "ecu" utan t.ex. per "reducerad utsläppshet" och nya "hållbara arbeten".

-- - initiativtagare istället för kompletterande roll

Bankerna är stora och dessutom verksamma inom områden som sätter gränser och påverkar många andra. Genom att ta på sig en ledande roll i arbetet med att definiera och utveckla bankvärdens möjligheter att bidra till en hållbar utveckling skulle banken kunna ge ett stort bidrag.

Bankerna bör snarast, tillsammans med andra finansiella institutioner, diskutera hur den finansiella sektorn kan bidra konstruktivt till arbetet för ett hållbart samhälle. Detta skulle vara ett stort steg fram jämfört den passiva kompletterande roll som banken idag tillskriver sig.

Exempel på initiativ som EIB och EBRD tillsammans med bl.a. Världsbanken och Nordiska investeringsbanken kunde stödja och finansiera

-- Utvärdera möjligheterna för den finansiella sektorn att bidra på ett konstruktivt sätt i arbetet för en hållbar utveckling och till att de miljömål som finns uppfylls.

-- Hjälpa företag och tillsammans med miljörorelsen utveckla nya urvalskriterier för hållbara investeringar i olika former av näringsverksamhet. Dessa kriterier kan användas av EIB och EBRD för att avgöra huruvida olika projekt skall få stöd och av fonder som vill investera i företag som bidrar till ett hållbart samhälle.

-- Utveckla nya former för projektutvärdering för att komma ifrån problemet med marginella förändringar. Många hållbara investeringar skulle kunna vara lönsamma om andra förändringar genomfördes i samhället, men dessa förändringar genomförs aldrig eftersom få aktörer har en med intresse av en hållbar utveckling är med då riktlinjerna för samhällets utveckling diskuteras i olika fora.

IV.ii MJVs KRAV OCH REKOMMENDATIONER

Det är lätt att fastna i detaljkritik av bankernas oförmåga att leva upp ens till sina egna oklara och blygsamma krav. Om man gör detta missar man dock lätt de stora och övergripande problemen som bankerna skapar i sin nuvarande form.

För att komma ifrån detta problem kommer kraven på bankerna att utformas under två olika rubriker. "Långsiktiga krav", nödvändiga för att nå ett hållbart samhälle och "omedelbara krav", för att snabbt minska skadorna av den nuvarande verksamheten. Dessa är krav som vi hoppas att den svenska regeringen är villiga att diskutera och sedan driva.

Eftersom bankens syfte och långsiktiga arbete i stor utsträckning bestäms utanför banken ställs även krav direkt på den svenska regeringen som genom sin närvaro i olika fora även har möjlighet att förändra bankens inriktning. Det är också regeringens uppgift att sprida information om bankerna och utreda hur bankernas verksamhet påverkar de nationella och lokala möjligheterna för bl.a. Agenda 21 arbete.

EIB

Långsiktiga krav (nödvändiga för att banken skall kunna bidra till ett hållbart samhälle)

• Bankens ägare måste noga undersöka vilka villkor som banken måste uppfylla för att bidra till en hållbar utveckling. T.ex. utvärdera huruvida bankens verksamhet bidrar till att vi minskar

resursförbrukningen, effektiviserar produktionen och fördelar resurserna jämnare i samhället. Om resultatet blir att banken i sin nuvarande form inte kan ha en konstruktiv roll måste konsekvenserna av detta accepteras och banken avvecklas.

- Banken måste utveckla egna strategier för arbetet med en hållbar utveckling. Dessa skall utvecklas i en dialog med bl.a. miljörelsen, näringslivet och forskare.
- Banken bör tillsammans med övriga finansiella institutioner utveckla riktlinjer för arbetet mot en hållbar utveckling.

Omedelbara krav (för att minska skadorna av den nuvarande verksamheten)

- Banken måste anta en offentlighetspolicy
- Banken måste tillsätta en enhet som arbetar med energieffektivisering och förnybar energiproduktion
- Banken får inte finansiera projekt som bidrar till en ökning av växthusgaser.
- Banken måste visa hur de skall bidra till att EU:s mål på miljöområdet. T.ex. uppfylla målet att 12% av energiproduktionen skall komma från hållbar energiproduktion 2010
- Banken måste visa hur de planerar för att bidra till att de mål som diskuteras i Baltic 21 skall uppnås. T.ex. att vi inte skall ha någon kärnkraft i området 2030 och samtidigt sänka koldioxidutsläppen med 50% jämfört med 1995 års utsläpp.
- Banken måste, tillsammans med miljörelsen och forskare, skapa ett system för att följa upp de finansierade projektens bidrag till en hållbar utveckling.
- Banken måste skapa en oberoende granskningspanel som kan hjälpa till att övervaka så att banken policys och verksamhet följs som de skall. Denna skall också ge allmänheten information då banken inte uppfyller sina målsättningar och vara ett fora dit grupper kan vända sig som har invändningar mot bankens verksamhet.
- Banken måste för varje större projekt tillsätta en tillfällig projekt-granskningspanel som består av oberoende forskare.

EBRD

Långsiktiga krav (nödvändiga för att banken skall kunna bidra till ett hållbart samhälle)

- Bankens ägare måste noga undersöka vilka villkor som banken måste uppfylla för att bidra till en hållbar utveckling. T.ex. utvärdera huruvida bankens verksamhet bidrar till att vi minskar resursförbrukningen, effektiviserar produktionen och fördelar resurserna jämnare i samhället. Om resultatet blir att banken i sin nuvarande form inte kan ha en konstruktiv roll måste konsekvenserna av detta accepteras och banken avvecklas.
- Banken måste utveckla egna strategier för deras arbete för en hållbar utveckling. Denna skall utvecklas i en dialog med bl.a. miljörelsen, näringslivet och forskare.
- Banken bör tillsammans med övriga finansiella institutioner utveckla riktlinjer för arbetet mot en hållbar utveckling.

Omedelbara krav

- Banken får inte finansiera projekt som bidrar till en ökning av växthusgaser.
- Banken måste utforma en policy för uthållig utveckling med kriterier och standards för att styra urvalet av projekt.
- Banken måste skapa en oberoende granskningspanel som kan hjälpa till att övervaka så att banken policys och verksamhet följs som de skall. Denna skall också ge allmänheten information då banken inte uppfyller sina målsättningar och vara ett fora dit grupper kan vända sig som har invändningar mot bankens verksamhet.
- Banken måste för varje större projekt tillsätta en tillfällig projekt-granskningspanel som består av oberoende forskare.

Regeringen

- Regeringen måste genom sin representation i bankerna och andra relevanta fora, framför allt inom EU, arbeta för att ovanstående krav på respektive bank genomförs.
- Regeringen måste ställa upp mål för hur de vill se bankerna utvecklas tillsammans med intresserade grupper i samhället och regelbundet följa upp dessa mål.
- Regeringen måste utreda hur EIB:s verksamhet påverkat utvecklingen av ett hållbart Sverige.
- Regeringen måste presentera en klar politik inom framför allt energi och trafikområdet, men även jordbruk och vattenhantering. Det måste vara klart hur Sverige tolkar EU:s riktlinjer och planer.
- Regeringen måste ställa krav och öppet redovisa hur man ställer sig i viktiga frågor t.ex. de två reaktorerna R4/K2.

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

Blomquist, Hans C.: Lundahl, Mats: Ekonomisk utveckling, SNS förlag (1992)

Budgetpropositionen 1996/97:1 utgiftsområde 2 (1997)

Center for International Environmental Law, Goldberg, D.: The European Bank for Reconstruction and Development: An Environmental Progress Report; Washington D.C. (1995)

EBRD: An introduction to the EBRD (1997)

EBRD: Annual Report 1996 (1997)

EBRD: Environmental policy, Revised September 1996 (1996)

EBRD: Environmental procedures, Revised 1996 (1996)

EBRD: Review of 1996 operations (1997)

EBRD: The Nuclear Safety Account, (December 1996)

EIB: EIB Bulletin 2 och 3 1997

EIB: EIB i Sverige -I den europeiska integrationens tjänst

EIB: EIB:s Miljöpolitik, 1996

EIB: Europeiska unionens finansinstitut, 1997

EIB: Financing in Central and Eastern Europe

EIB: Infrastruktur för 2000-talet, 1996

EIB: The Western European Gas Market, Bertrand Rossert (1997)

EIB: Annual Report 1994 (1995)

EIB: Årsredovisning 1995 (1996)

EIB: Årsredovisning 1996 (1997)

Eklöf, Gunnar: Världsbanken och miljön, Naturskyddsföreningen Förlag (1993)

Friends of the Earth International, Barnes, James N.; Bretonnière: An overview of the European Investment Bank: Accountability and Transparency (1997)

Friends of the Earth International, Hallam, John: Safety Problems at Rovno and Khmel'nitsky NPP: A Preliminary Survey (1997)

Friends of the Earth International, Greenpeace International, Global 2000: Analysis of the EBRD's lending conditions for the Khmel'nitsky 2 and Rovno 4 nuclear power plants (1997)

International Policy Studies, US, Daphne: The European Bank for Reconstruction and Development: Fueling Climate Change (1997)

Jackson, Tim och Stymne, Susanna: Sustainable Economic Welfare in Sweden, Stockholm Environmental Institute (1996)

Leggett, Jeremy (ed.): Climate Change and the Financial Sector, Gerling Akademie Verlag (1996)

Mander, Jerry och Goldsmith, Edward: The Case Against the Global Economy, Sierra club books (1996)

Miljöinformationsutredningen: SOU 1997:4 Förbättrad miljöinformation (1997)

NIB: NIB -20 år för nordiskt näringsliv (1996)

NIB: Årsredovisning 1996 (1997)

Nycander, Gunnel: Handel för en hållbar utveckling, Naturskyddsföreningen rapport 0388 (1996)

Pihl, Håkan: Miljöekonomi för en hållbar utveckling, Förlagshus Öster om Leden (1992)

Schmidheiny, Stephan, Zorraquin, Fedrico J. L. med The World Business Council for Sustainable development: "Financing Change", MIT Press (1996)

Söderbaum, Peter: Ekologisk ekonomi Miljö och utveckling i ny belysning, Studentlitteratur (1993)

Söderström, Mats; Karlson, Björn G.; Björk, Curt: Fri elmarknad -produktion, hushållning och EG, Linköpings Tekniska Högskola (1993)

Intervjuer

Gillsäter, Björn: Departementssekreterare, EIB, Finansdepartementet, 20 januari, 1998

Johnsson, Erik: Departementssekreterare, EBRD, Finansdepartementet, 20 januari, 1998

WWW-adresser

www.eib.org

www.ebrd.org

<kursiverat intro på sistasidan>

Rapportens titel är en travestier. Den anspelar på en idé introducerad av den moderna nationalekonomins teorins fader, Adam Smith. I sin bok "The Wealth of Nations", från 1776, myntade han begreppet "den osynliga handen" som sedan dess varit förknippat med alla diskussioner om marknaden.

Idag hör vi mycket tal om att "marknaden" skall få styra. Bakom dessa påståenden finner vi resonemang som bygger på Smiths 1700-tals idéer. Vad vi ofta glömmer bort är att dessa idéer byggde på frånvaron av starka maktkoncentrationer och att Smith skrev sin bok i polemik mot hans tids starka särintressen, kungahus och adel.

Idag har vi nya maktkoncentrationer, men till skillnad från Smiths tid agerar de idag utan att många ens vet att de existerar.

Då det gäller den infrastrukturella utvecklingen är några stora industrikonglomerat tillsammans med Europeiska investeringsbanken (EIB) och Europeiska utvecklingsbanken (EBRD) de dominanta aktörerna. Dessa två banker, som finansieras av våra skattepengar, stödjer olika stora projekt och formar på detta sätt framtiden för människorna i Europa. Dessa två "händer" är i stort sett okända för de människor som påverkas av dem och kan därför med rätta kallas osynliga, även om de inte representerar det som Smith ville se.

Rapporten studerar dessa banker och visar hur svart blir vitt och ner blir upp i en värld långt ovanför våra huvuden. En värld där kärnkraftsreaktorer i Öst, Öresundsbron, PVC-fabriker i Östeuropa, naturgassatsningar och elkablar till kontinenten alla anses vara delar av ett demokratiskt och hållbart samhälle. Vi hoppas med denna korta rapport kunna bidra till att den länge uteblivna diskussionen om dessa finansiella institutioner tar fart i Sverige.

<< Som inspiration för rapporten har Michael Nymans stycke MG (Musique à Grande Vitesse) spelat en central roll.>>

+++++

EIB CHECKLISTA

- Banken skall endast finansiera projekt för energiproduktion som baseras på förnybara energikällor. Om något annat sker skall en handlingsplan för konvertering till hållbara energikällor finnas.
- Bankens investering måste innebära att samhället närmar sig ett rättvist miljöutrymme.
- Bankens investering måste innebära ett effektivare nyttjande av natur och mänskliga resurser.
- Banken bör utveckla riktlinjer för sitt samarbete med olika intressegrupper.
- Bankens verksamhet bör styras av demokratiska principer och präglas av öppenhet.
- Bankerna bör utveckla riktlinjer för att undersöka hur de kan uppmuntra lokal kompetens vid olika projekt.

kort

- EIB skall utarbeta en öppenhetspolicy som gör att relevant information görs tillgänglig för intresserade grupper. t.ex. miljöbedömningar, långsiktiga konsekvensanalyser och costbenefitanalyser
- EIB skall tillhandahålla en förteckning av samtliga lån sedan 1992, inklusive de globala lånen, och redovisa hur de bidragit till en hållbar utveckling.
- Ta fram en projektpolicy för energi-, transport- och industriella lån
- Utvärdera EIBs miljölån de senaste tre åren.
- EIB måste regelbundet konsultera med intressegrupper i de länder där de finansierar projekt.
- EIB måste utbilda sin personal så att kunskapen sträcker sig bortom rent ekonomiska, juridiska, eller tekniska aspekter.
- EIB måste utarbeta riktlinjer för projektbedömning som tar hänsyn till hållbarhetsaspekter.
- EIB måste anta policys för energi-, trafik- och jordbruksfrågor
- EIB måste införa ett system för att bedöma de Miljökonsekvensbeskrivningar som lämnas in för olika projekt.

EBRD

- Bankens investering måste innebära ett effektivare nyttjande av natur och mänskliga resurser.
- Banken skall endast finansiera projekt för energiproduktion som baseras på förnybara energikällor. Om något annat sker skall en handlingsplan för konvertering till hållbara energikällor finnas.
- Banken bör utveckla riktlinjer för sitt samarbete med olika intressegrupper.
- Bankens verksamhet styrs av demokratiska principer och präglas av öppenhet.
- Bankerna bör utveckla riktlinjer för att undersöka hur de kan uppmuntra lokal kompetens vid olika projekt.

kort

- EBRD måste skapa en öppenhet då det gäller NSA där alla dokument är tillgängliga för intressegrupper och medborgare.
- EBRD måste skapa en mekanism för att övervaka hur intresserade och berörda grupper involveras i bankens arbete.
- EBRD måste stärka miljöstandards och se till att de efterlevs. Detta gäller särskilt de som rör folkligt deltagande i processen.
- EBRD måste fullständigt integrera miljöhänsyn i sin beslutsprocess.
- EBRD bör öka antalet projekt som direkt syftar till att förbättra olika regioners miljö.